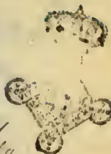
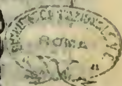
M. ANTONII MAIORAGII

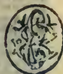
DE SENATV ROMANO LIBELLVS.

MEDIOLANI,

Ex Typographia Francisci Moschenij,

M. D. LXI.

Franciſcus Moſchenius ſtudioſis antiquitatis.

PRIMVS Comes amicus meus lucubrationem ad me attulit Maioragij propinqui ſui, Libellum ſcilicet de Senatu Romano. uir ſanè bonus & doctus cupit prodeſſe ſtudioſis antiquitatis, & ſatisfacere officio propinquitatis; poſt mortem Maioragij diu tacuit libellus in tenebris, qui nunc opera Primi prodit in lucem, conſpectumq; ſtudioſorum typis excuſus à nobis libenter, & diligenter, quòd multa contineat ſcitu digniſſima, & quòd præſeferat obſeruantiam in Senatum grata memoria uel eorum qui deceſſerunt, uel eorum qui adhuc pulcherrimè ſedent in ordine ampliſſimo, qui ſemper floruit omni genere laudis. Valete.

ERRATA SIC CORRIGITO.

ſuuentes, lege uiuentes, pag. 1. lin. 21. numerum le. munerum. pag. 13. li. 5. traſtulit le. triſtulit. pag. 15. li. 1. apta le. aptam. pag. li. 12. quinquaſimo le. quinquageſimo. pag. 21. li. 14. complerentur le. compellentur. pag. 22. li. 5. antiquos le. antiquas. pag. 23. li. 8. urx le. uir, pag. 25. li. 9. omnis le. omnia, pag. 39. li. 8. translatio le. translatitio. pag. 46. li. 21. anguſtiſsima le. auguſtiſsima. pag. 47. li. 23. ſiue gente le. ſine gente. pag. 55 li. 4. atiam le. etiam. pag. 56. li. 15. uocationes le. uacationes pag. 59. li. 17. diligeret le. deligeret. pag. 60. li. 2. atteſtatu le. atteſtatur. pag. 62. li. 1. ſedat le. cedat. pag. 64. li. 12. reiſcebant le. reiciebant. pag. 60. li. 3. frequens le. frequentes. pag. 65. li. 4. diſertina le. diſertum. pag. 82. li. 9. Agamemnon lege Agamemnonem. pag. 83. li. 1. maioresne le. maioresne. pag. 88. li. 14. ſupra le. ſiqua. pag. 88. li. 20. munerus le. numerus. pag. 94. li. 5. mo-terpretatur le. modum interpretatur. pa. 96. li. 7. qui in plebeius le. qui plebeius. pag. 97. li. 21. ſenſor le. cenſor. pag. 98. li. 15. examinatus le. exanimatus. pag. 101. li. 9. adminiſtrabat le. adminiſtrat. pag. 102. li. 10.

AMPLISS.[mo] ET INTEGER.[mo]
Senatus Mediolanensi Praesidi, Paulo Origonio, caeterisq́; sapientissimis Patribus cōscriptis, M. Antonius Maioragius.

S. P. D.

VM Multis alijs in rebus Deo Opt. Max. ciuitatem hanc nostram Mediolanensem esse gratissimam & carissimam intelligere possumus, amplissime Praeses, & clarissimi Patres Con. tum in hac una tam aperte ut oculis ipsis cernere uideamur, quòd nobis & optimum Principem Ferrandum Gonzagam iampridem tradiderit, & te Senatus nostri Princeps integerrime Paule Origoni, uosq́; prudentissimi, ac sapientissimi Patres summae Reip. nostrae praeesse uoluerit: ut, et uos omnia iustissimè gubernando, & ille clementissimè ciuibus imperando, totam Rēp. in tranquillissimo statu conseruetis. Quod enim praestabilius aut pulchrius ab immortali Deo munus alicui ciuitati praestari potest, quā & clementissimus princeps, et iustissimus Senatus? quid cōtra magis horribile, aut pertimescendum, quā Tyrannicus dominatus, & publicum sibi, Tyrannoq́; subseruiens consilium? Terribiles omnino sunt illae uatis Hebraei minae, quibus populo suo Iudaeo praedicit futurum, ut Deus auferat ab eo senem principē, et cōsiliariū sapiētem. Et Esai. ca. 3. *dabo (inquit) pueros principes eorū, et effoeminati dominabuntur*

buntur eis. At huic nostræ ciuitati, quæ re uera & religiosissima est, & Christianæ legis amantissima, & ab omni prauitatis, atq; hæreseos errore purissima, rerum omnium conditor, & gubernator Deus, & æquissimos rectores, & optimum conseruatorem infinita sua bonitate, prouidentiaq; largitus est: ut omnis Reip. nostræ dignitas, omnium ciuium salus, uita, libertas, bona, fortunæ, domicilia, uestræ sapientiæ Patres, fidei, potestatiq; Principis commissa diuinitus, salua, & incolumia quã diutissimè conseruentur. Hunc ego nostræ ciuitatis tam florentem, & tranquillum statum complures iã annos diligenter intuitus, incredibili cum iucunditate cœpi uetera monumenta tum ex memoria studiorum recentium meorum, tum ex libris repetere, non alia de causa, nisi ut attentissima cura obseruarem uestigia quædam Romæ ueteris esse in ciuitate nostra, senatum scilicet in quo sapientiam, æquitatem, iustitiam, continentiam sanè parem reperire possem, at religionem & pietatem multò maiorem, quoniam Romani illi ueritatis luce carebant, neq; uerum Deum agnoscebãt, falsa inducti religione plurimos in errores, & ineptias frequentissimè labebantur; quas hoc loco referre nihil prorsus attinet. At nobis Patres Con. primum adest ipsa religionis Christianæ purissima ueritas, quam omni reuerentia piè sanctæq; colitis, ut non ad ambitionem, & gloriã, quod plerig; Romani solebant, omnia refcratis, sed ad eam spem, quam firmissimum habetis, omnibus, qui patriam suam con-

seruaue

ſeruauerint, adiuuerint, auxerint, certum eſſe in cœlo, ac definitum locum, ubi beati æuo ſempiterno perfruantur, deinde iuris ciuilis, & pontificij omnes eſtis prudentiſſimi, quod totum ad æquitatem, & manſuetudinem Chriſtianam traducitis: ut non magis iuris, quam diuinæ iuſtitiæ conſulti eſſe uideamini. tum ita ſeuerè, continenter, integrè uitam agitis, ut tantum uitæ exemplo ciuibus ueſtris prodeſſe ſtudeatis, quantum Remp. bene gerendo quotidie prodeſtis. Quòd ſi mihi ſine ſuſpicione aſſentationis cuius uos eſtis planè hoſtes dicere aliquid liberius liceret, qui eſſet iſte campus per quẽ uos laudando libentiſſimè excurrerem? auderem ego te Paule Origoni cum quo uis illius Romani Senatus Principe, uigilantia, conſilio, integritate conferre ſine inuidia. Quis in Rep. Romana Frãciſco Tabernæ magno Caroli V. Imperatoris (ut appellant) Cancellario par unquam fuit, aut eſſe potuit? Quis Franciſci Craſſi Magiſtratus præſidis prudentiam, fidem, induſtriam ullo tempore unquam adæquauit? Quem celeritate mentis, facultate iudicãdi Baptiſtæ Schitio parem fuiſſe dicemus? Quis innocentia temperantia humanitate Vincentio Falcutio ſimilis inuentus eſt? Quid de Ioanne Varaonio. Alexandro Vicecomite, Petro Mariano, Baptiſta Rainoldo, Paulo Bercio, Baptiſta Pectio, Daneſio Philedonio, Antonio Caimo cõmemorem? nonne tales ſunt omnes, ut cum Valerijs, Iunijs, Cæcilijs, Scipionibus, Claudijs, Paulis, Lælijs, Fla

 minijs,

minijs, cæterisq; Romanorum præstantißimis senatoribus meritißimo sint cõferendi? Iã uero de sacris Antistitibus, qui in grauißimo, sanctißimoq; senatu nostro dignißimum locum obtinent, nihil est quod dubitemus, quin & religione, & fide, & sanctitate multo sint Romanis superiores. Itaque nefas esse censerem Romanorum aliquem aut cum Archiepiscopo nostro Mediolanensi Ioan. Angelo Arcimboldio, qui iam plurimos annos, etiam antequam in Archiepiscopali dignitate collocatus esset, primum post Principem Senatus in curia locum tenuit, aut cum Ioanne Simoneta Laudis Pompeiæ Episcopo comparare, aut cum Philippo Castellioneo summæ uenerationis Antistite, iurisq; consulto peritißimo, aut denique cum Francisco Casato Præsule religiosißimo, qui omnes sanctißimi sacrorum Antistites in Senatu nostro cum quadam incredibili maiestate consident. Quamuis enim etiam in Romano Senatu quidam essent Antistites sacrorum, & Pontifices, qui summam obtinerent dignitatem, tamen quia falsam religionem colebant, nullo modo sunt cum nostris Antistitibus conferendi. Quid? Equites nostri qui locum habent in senatu, nonne uel ea de causa Romanis equitibus anteponendi sunt, quòd senatoriam dignitatem obtinent, quam Romani equites non habebant? uel quòd ab Imperatore propter egregias & singulares uirtutes suas hoc honore donantur, quod non nisi summis & clarißimis uiris accidere potest?

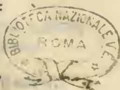
Hæc

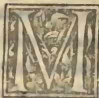
Hæc, atq; huius generis alia plurima cum ipse mecum diu cogitassem, & uerissima esse cognouissem, putaui rem non iniucundam, neq; inutilem me uobis Patres Con. facturum fuisse, si, cum per amœna ueterum scriptorum uiridaria flosculos undiq; carpens, atque delibans euagarer, ex auctoribus tum Latinis, tum Græcis, quicquid de Senatu Romano dignum memoria comperissem, omni cura, atq; diligentia collegissem, & adhibitis aliquibus oratorijs ornamentis, ad certum ordinem capitum redegissem, uobisq; pro mea perpetua in amplissimum istum ordinem obseruãtia concinnè formatum munusculum obtulissem, quod cum non inuita penitus Minerua, neque Musis improbantibus effecisse mihi uidear, hoc tempore uobis illud offerre, dedicare, & sub amplissimi, florentissimiq; nominis uestri tutela & clientela apparere uolui. non quod tam leuiculum munus omnium grauissima auctoritate uestra dignum existimem, quæ non nisi animi recreandi gratia, cum à maximis occupationibus respirare conceditur, potest ad res tam humiles atq; demissas tandem aliquando respicere, sed primo, ut animum meum ad laudem, & dignitatem uestram, quæ iam usq; adeo longè lateq; diffusa est, ut augeri nullo modo posit, prædicandam, & celebrandam quasi lætitia quadã exultantem intelligatis. uobis enim omnia me debere, quæ possum, atq; etiã quæ nõ possum, libentissimè fateor, & agnosco: deinde ut antiquorum morem & consuetudinem intuentes, quo tempore uobis à publicis nego

cis negocijs animum relaxare licuerit, uehementius in sinu uestro gaudeatis, cum uos tanto superiores ueteribus illis omnium sermone celebratis patribus Romanis esse conspiciatis. Accipe igitur excellentissime Senatus Princeps Paule Origoni, patriæ nostræ maximum decus, & singulare ornamentum, accipite sanctissimi Patres Con. nostræ ciuitatis florentissima lumina benignis (ut soletis) uultibus, quod ingenij mei tenuitas animo reuerenti uobis offert. neq; ad opusculi paruitatem, sed ad propensæ uoluntatis erga uestri ordinis sempiternam gloriam meæ magnitudinem quæso respicite. nam quo animo uobis hoc Leuidensæ munusculum offero, eodem etiam, si mihi facultas concederetur, longè maiora, & quidem libentius, atque promptius offerrem. illud sanè uos certum atq; exploratum habere uelim, me omnino pari ueneratione sapientissimum istum ordinem uestrum prosequi, atq; illos, qui iam in cælo mortali conditione liberati, beatissimam Deorum uitam sunt adepti. Valete.

De Origine

De origine Senatus Romani. CAP. I.

AGNVM ingenium Romuli urbis Romanæ parentis, & conditoris, magnaq; sapientia plurimis quidem in rebus, & ijs maximis atq; præstantissimis, tum mentis acumen propè diuinum apparuit: sed in eo præcipuè summa, atq; incredibilis eius uirtus emicuit, quòd cũ urbem eam felicissimis auspicijs condidisset, quæ postea longissimo tempore pene totius orbis terrarum domina atq; regina fuit, & hac etiam ætate Christianæ religionis ac sanctitatis iure optimo principatum & domicilium obtinet, parum putauit esse, finitimos populos debellare, multasq; nationes in potestatem atq; ditionem suam redigere, nisi eas etiam & stabili imperio cum securitate regeret, & sapienti consilio in fide contineret. Quare posteaquam urbe condita uires ad propulsandos hostes, & gerenda bella satis iam amplas acquisiuisse sibi uisus est, delectu militum, ac sociorum omnium suorum habito, quos & longo rerũ usu, & uitæ integritate, & præstanti sapientia cæteris antecellere cognouit, ex eorum numero centũ Senatores elegit, quibus præter egregiam & singularem uirtutem essent etiam iuuentes filij, medio-

T.Liuius libro.1.

Dionys.li.2.

cres opes, & spectata nobilitas. hos belli uacationem habere, domi sedulò esse, Deis immortalibus sacrificia peragere, magistratus gerere, ius dicere, publica negocia administrare uoluit. centum uerò tantum ad summum populi Romani consilium Senatores instituit, uel quòd eum numerũ ad ciuitatis administrationem, & ad Reip. gubernacula tenenda sufficere existimauit, uel quod eo tempore centum soli sunt inuenti, qui tanta prudentia rationeq́; praecellerent, ut illud onus gubernandae ciuitatis humeris suis commodè sustinere posse uiderentur. Seniores autem potissimum & prouectioris iam aetatis homines ad haec officia delegit, uel ad Reip. Lacedaemoniorum exemplum, quae iam eo tempore maximè florebat, apud quos ij, qui amplissimũ magistratum gerunt, ut sunt, sic etiam appellantur senes, in quibus summum inesse consilium existimant, uel quod ipse per se, ut erat uir acutissimus, & alta quadam mente praeditus, hoc etiam praeter caetera cognouit, quod ille sapiens Caldaeus multo ante praedixerat, in senibus praecipuam esse sapientiam, & in multo tempore prudentiam. Res enim magnae (sicut ait orator) consilio, auctoritate, sententia geruntur, quibus senectus augeri solet. hac de causa semper in ciuitate Romana (sicuti callistratus iurisconsultus auctor est) senectus ipsa uenerabilis fuit. Maiores enim (inquit) nostri penè

T.Liuius libro.1.

Cice. de senect.

Iob.ca.13.

De Senect.

l. Sẽper. ff. de iur. iun.

ſtri penè eundem honorem ſenibus, quem magiſtratibus tribuebant. quin etiam (ut Valerius ſcribit) iuuentus ita cumulatum & circumſpectum honorem ſenectuti reddebat, tanquam maiores natu communes eſſent omnium adoleſcentium patres. quæ res non tantum Romæ, ſed in multis etiam alijs bene conſtitutis urbibus obſeruari diligentiſsime ſolebat. unde Lyſander Lacedæmonius ſenectutis honeſtiſsimum eſſe domicilium Lacedæmoniorum urbem prædicabat, nuſquã enim tantum tribuebatur ætati, nuſquã erat ſenectus honoratior. Philoſtratus auctor eſt, olim apud Gades templũ ſenectuti tanquã Deæ fuiſſe dedicatum, quin Hebræorum ille celeberrimus ac nobiliſsimus Legũlator Moſes ſuis in legibus etiam illud inſtituit, ut ſenioribus iuniores aſſurgerent, & eos tanquã parentes honorarent. His igitur de cauſis impulſus uir fortiſsimus & ſapientiſsimus Romulus ordinem ampliſsimum ex ſenioribus Reip. gubernandæ gratia conſtituit. & propter reuerentiam quæ illi ætati tunc habebatur, patres appellauit, quod Ouidius in faſtis ita cecinit.

Lib.2. de inſt. antiq.

Cic. de Senec.

Lib.5. de uita Apol.

Leuiti. ca. 19.

Faſt. lib. 5.

Magna fuit capitis quondam reuerentia cani.
Inq́ ſuo precio ruga ſenilis erat.
Martis opus iuuenes animoſaq́ bella gerebant,
Et pro Dijs aderant in ſtatione ſuis,
Viribus illa minor, nec habendis utilis armis,

Consilio patriæ sæpe ferebat opem,
Nec nisi post annos patuit tunc curia seros,
Nomen & ætatis mite Senatus habet,
Iura dabat populo senior, finitaq; certis
Legibus est ætas, unde petatur honor,
Verba quis auderet coram sene digna rubore
Dicere? censuram longa senecta dabat.
Romulus hoc uidit, selectaq; corpora patres
Dixit, ad hos urbis summa relata nouæ est.

Dionysius lib. 2. *Fuit autem à Romulo Senatus hoc modo constitutus. Primum ipsemet unum omnium optimum uirum ex omni numero, cui maximè confidebat, & cuius integritatem ac sapientiam planè perspectam & cognitam habebat, sibi uicarium elegit, qui cum ipse foris bella gereret, urbana domi negocia curaret, & omnibus, qui in urbe remanerent, præesset, atq; imperaret. quem postea Senatus Principem nominauit, deinde cũ uniuersum populum tres in partes distribuisset, quæ ab ipsa diuisione tribus appellatæ sunt, & unamquanq; tribum in decem curias iterum diuisisset, ex singulis tribubus ternos primarios uiros, qui & matura essent ætate, & filios haberent, & cæteris nobilitate atq; sapientia præstarent, seligendos curauit, atq; hos illi principi, quem antea delegerat, ex tribubus electos associauit, ut omnes iam denarium numerum*

rum efficerent. postea uerò iussit, ut singulæ curiæ ternos ex senioribus, quibus essent filij suffragijs omnium approbatos eligerent, & eorũ ad se nomina deferrent, quod ubi maxima cum diligentia factum fuisset, centenarius patrum numerus expletus, atq; perfectus est. Hac ratione Senatu constituto Romulus inferioris ordinis homines, & plebeios centum illis patribus commendauit, ut eorum curam ac tutelam, non secus ac parentes filiorum solent, humaniter, & benignè susciperent. ipsis uerò plebeis concessit, ut ex patribus, quem quisq; uellet, sibi defensorem adoptaret, qui causas suas cognosceret, & se absentem tueretur, ac defenderet; ne fortasse tenuiores homines litibus & controuersijs ab opere suo rustico distraherẽtur. qua de causa defensores postea patroni sunt à patribus nominati, & defensiones patrocinia dicta. Tantam deinceps auctoritatem ordo Senatorius obtinuit, ut neq; Romulus ipse, neque cæteri, qui Romulum subsecuti sunt, Romanorum Reges quicquam, quod paulo maioris esse momenti uideretur, sine Senatus consilio gererent. Mortuo nanq; Romulo, cum nullus esset legitimus regni successor, propterea quòd nullum filium Romulus reliquerat, Senatores ipsi Reip. gubernationem ita inter se partiti sunt: cum enim centum essent, (ut supra demonstrauimus) decem fecere decurias, ut per quin- T. Liuius libro. I.

que dies decem imperitarent, & eorum unus cum insignibus imperij, & lictoribus præcederet, quinq; uerò dierum spacio finiretur imperium, atq; ita per omnes Senatores quasi in orbem circumiret. annuum (inquit Liuius) interuallum regni fuit, id ab re, quod nunc quoq; tenet nomen, interregnum appellatum. Quo quidem tempore clementer & iustè ciuitatem administrantes, maximam apud populum Romanum gratiam & beneuolentiã acquisiuerunt, atq; eo magis, quod amplam & liberam populo plebiq; potestatem fecerunt, ut sibi quem idoneum existimarent sine ullo timore aut dubitatione regê cooptarent, publicoq; decreto constituerunt, ut quem populus regem iussisset, is demũ ratus ac firmus haberetur, si patres auctores facti fuissent, quod quidem summæ auctoritatis initium ita fixum ac stabile deinceps fuit, ut quandiu Romana Resp. floruit in Legibus magistratibusq; rogandis ac demãdandis perpetuò diligentissimè fuerit obseruatum. quãuis enim populus in quo plenissima potestas, & summa imperij maiestas esse dicebatur, aliquid fieri iussisset, id tamen nequaquam prius ratũ habebatur, quàm grauissima Senatus auctoritas intercessisset. postea sub Numa Pompilio, qui Romulo successit in regnum, summam Senatus dignitatem suam obtinuit. Rex enim omniũ religiosissimus, nihil penitus inconsulto Senatu, quem

publici

publici consilij dominum esse intelligebat, & uolebat, sibi agendum unquam censuit. Tullus deinde Hostilius cum Albanos in potestatem suã deuictos redegisset, & urbẽ ipsam Albam funditus euertisset, Principes Albanorum (ut auctor est Liuius) in patres legit, ut ea quoque pars Reip. cresceret, Tullios igitur, Seruilios, Quintios, Geganios, Curiatios, clælios patribus adiunxit, templumq; ordini ab se aucto curiam fecit, quæ Hostilia fuit appellata. Mansit hic numerus Senatorum, ut uno tempore centũ non amplius essent, usq; ad Tarquinij Prisci dominationem. nã qui ex Albanis ab Hostilio fuerunt additi, tantum in demortuorum locum succedebant. Tarquinius autem Priscus cum regnum primo ambitiosè quæsiuisset, deinde ingenti comitate benignitateq; confirmasset, augendæ Reip. cupidissimus alios cẽtum Senatores constituit, qui deinde Minorum gentium patres uocati fuerunt, quæ factio haud dubia regis fuit, cuius beneficio in curiam uenerat. Ex eo tempore ducenti fuẽre Senatores, qui deinde sub Tarquinio Superbo grauiter afflicti, uariasq; passi calamitates, ob regis crudelitatem & superbiam, pleriq; non tantum auctoritatem, sed etiam uitam amiserunt: donec tandem prudentissimo constantissimoq; L. Iunij Bruti consilio regibus exactis ordo Senatorius nõ tantũ pristinã dignitatẽ recuperauit, Libro. 1.

sed etiam

sed etiam longè maiorem auctoritatem consequutus est. expulso enim uirtute Bruti Tarquinio Superbo cognatisque illius omnibus populum Romanum nouæ libertatis auidum iureiurando Brutus adegit neminem Romæ passuros regnare, deinde quo plus uirium in Senatu etiam ordinis frequentia faceret, cædibus regis diminutum patrum numerum primoribus equestris gradus electis ad trecentorum summam expleuit. factumque inde tradunt ut in Senatu uocarentur, qui patres, quique conscripti essent, conscriptos enim nouos Senatores appellabant. id mirum dictu quantum profuerit ad concordiam ciuitatis iungendosque patribus plebis animos. Hæc igitur origo Senatus Romani fuit, hoc incrementum, hæc perfectio, ut primo centum à Romulo constituti fuerint, qui Maiorum gentium patres postea uocarentur, deinde centum alios Tarquinius Priscus adiunxerit, quos Minorum gentiũ patres appellarunt, postremo L. Brutus uel eius collega Valerius cognomento Publicola, sicuti Plutarchus existimat, ita numerum ampliarit, ut trecenti deinceps in curia considerent. Sed quos Brutus elegit plerique conscriptos uocitarunt, qui tamen etiam Minorum gentium
Lib. 11. *patres dicti fuerunt. quod his uerbis Cor. Tacitus indicat; paucis iam reliquarum familiarum, quas Romulus Maiorum, & L. Brutus Minorum gentium appella*
uerant

uerant. cur autem Plutarchus contra T. Liuij, Dionysij Halicarnasxi, Cor. Taciti, multorumq; aliorum sententiam, non L. Bruto laudem hanc ampliati ordinis Senatorij, sed P. Valerio tribuerit, haud sane facile explicuerim, nisi fortasse Valerium, quem ornandum susceperat, etiam collegæ gloria uoluit honestare.

De Nomine Senatus.

CAP. II.

NOminis autem ratio plana est atq; manifesta. neq; enim hac in re Bartolo iureconsultorum quasi Coryphæo credendum est, qui Senatum ab assentiendo nimis absurde censuit appellatum, cum apertissime Cicero de Senectute scribat, summum consilium à Senibus usque à principio cōditæ urbis Senatum fuisse nominatum. quemadmodum (inquit) apud Lacedæmonios, qui amplissimū magistratum gerunt, ut sunt, sic etiam appellantur senes. Erat enim olim Lacedæmone consilium publicum ex triginta uiris constitutum, quæ Gerusia dicebatur, quod in eo senes tantum consedêrent. nam apud eos geron senem significat. ad id consilium illi tantum admitti solebant, qui auctoritate, fide, religione, cæteris omnibus antestarēt, & annum iam sexagesimum excessissent. quod Demosthenis interpres Vlpianus ait, & Aristoteles in libris de Rep. Arist. Polit. 2.

de Rep. tradit hoc summæ uirtutis apud Lacedæmonios fuisse præmium. Plutarchus in Lycurgo scribit, hoc ex omnibus humanis certaminibus maximum apud Lacedæmonios & maximè expetendum fuisse, quoniam seniores inter se summis uiribus pro ea dignitate contendebãt, & qui omnium optimus & continentissimus fuisset à populo iudicatus, is quasi totius uitæ suæ palmam & maximæ uirtutis insignia cõsecutus, in demortui locum succedebat. Eodem ferè modo Athenis Areopagitarum Senatus tantum ex ijs constituebatur, qui per omnes dignitatis gradus in Atheniensium Rep. castè atq; integrè se gerẽtes ad senilem ætatem sine reprehensione peruenissent. Plutarchus igitur in Romulo cum Cicerone sentit, qui senatores ab ætate senili denominatos fuisse scribit, idem primo libro T. Liuius, & in secundo de Antiquitatibus Romanorum Dionysius Halicarnasseus, & Eutropius, cuius etiam uerba libuit adscribere, sic enim ait; ubi de Romulo uerba facit: centum ex senioribus legit, quorum consilio omnia egit, quos Senatores propter senectutem, patres ob similitudinem curæ nominauit. huc accedit Ouidij testimonium qui Fastorum libro quinto sic ait;

Nec nisi post annos patuit tunc curia seros,
Nomen & ætatis mite Senatus habet.

Veteres

Veteres enim Latini, ſicuti ſcribit Dionyſius, optimos quoſq; uiros appellare ſenes conſueuerant, quòd pruden tia ſenectutis eſſe propria uideatur. Patres autem tribus de cauſis dictos fuiſſe reperio, primo propter honorem ac dignitatem qua reliquis antecellebant. hoc enim nomẽ patris olim honoris ac reuerentiæ fuiſſe declarant nõ tam tum ſummi poëtæ Homerus & Virgilius, apud quos frequentiſſimè uiri præſtantes, & Heroes, & ipſi etiã Dei patres appellantur, ſed etiam Oratores, Hiſtorici, & Iuriſconſulti. Sic Alexander Seuerus Imperator Vlpianũ iuriſcõſultum honoris & amplitudinis gratia patrem ſuum appellat. & magnus ille noſtræ religionis præco Ioannes Chriſti legatus patres eos uocat, ad quos ſcribit, non alia de cauſa, ſicuti Hieronymus Dalmata cenſet, niſi ut eos ueneretur. teſtatur hoc etiam Purpuratus iuriſconſultus, & locus eſt apertiſſimus in Authenticis, ubi hoc idem declaratur. Iam uero notiſſima et uulgatiſſima eſt hiſtoria de M. Tullio Cicerone, qui cũ à coniuratione Catilinæ Romanã Remp. liberaſſet, ex ſenatus conſulto & publico decreto pater patriæ primus omnium fuit appellatus, de qua re ita Iuuenalis;

Lib.2.

L ex diui. C. locat.

Epiſ.2.

In Eſaiam cap.3.

L ult C. de edendo.

De Litigio.

Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Satyra.8.

Huc alluſiſſe uidetur etiam Horatius tertio Carminum cum ita inquit, ſi quæret pater urbium.

Subscribi statuis, indomitam audeat
Refrenare licentiam.

Secundo patres dicti sunt eò, quod uiuentes filios haberent. primis enim illis temporibus, etiam si quis uir fuisset egregius, & probitate præstans, tamen nisi filios haberet, Senator esse non poterat. uolebant enim Romani ueteres huic etiam rei ciues suos operam dare, ut filios quamplurimos generarent, & eos honestissimè educarẽt. unde Lex erat in duodecim tabulis, quæ cælibes esse prohiberet. atq; hoc erat censorium officiũ ut ij punirentur, qui uxorem ducere, & filios procreare noluissent.

Li.2.ca. 4. *Camillus & Posthumius censores, ut Valerius scribit, æra pœnæ nomine eos, qui ad senectutẽ cælibes peruenerant, in ærariũ deferre iusserunt. qui uerò ciuis Ro-*

Inst. tit. de excus. tut. *manus tres filios masculos uiuentes haberet, onerum immunitate donabatur. quod Ius trium liberûm, uel trium natorum uulgo dicebatur. hoc autem ius trium liberûm Imperatores nonnunquam etiã non habentibus tres filios indulgebant. Quare Martialis ad Domitianum scri-*

Lib. 2. *bens hoc ab eo ius ita postulat;*

Quod fortuna uetat fieri, permitte uideri.
Natorum genitor credar ut esse trium.

Aristoteles libro de Rep. secundo docet hanc legem etiam apud Lacedæmonios fuisse, sic enim scribit; cum

enim cuperet is, qui leges Spartanis dedit, quamplurimos Spartanos esse ciues, adhortatus est, ut quam maximum liberorum numerum procrearent, est enim apud eos lex, eum, qui tres filios suscepisset, præsidij, & stationis, qui quatuor omnium numerum uacationem habere. Tertio uocati sunt patres, ut Dionysius scribit, eò, quod essent nobiles, & à claris orti parentibus, quod ad imitationem Atheniensium à Romulo fuisse factum idem Dionysius existimat. nam apud Athenienses, qui cæteris nobilitate præstarent Eupatridæ uocabantur, quasi boni patres, uel potius à bonis patribus geniti, quod etiam Plutarchus in Problematibus affirmat. hac ratione patricij postea dicti sunt omnes, qui à patribus & Senatoribus illis primis originem duxerunt, quod patrem ciêre, hoc est cum honore appellare possent. sic enim apud T. Liuium P. Decius Mus loquutur; An unquam fando audiuistis patricios primò esse factos, non de cælo demissos? sed qui patrem ciêre, auumq; possent, idest nihil aliud quam ingenuos? consulem iam patrem ciêre possum, auumq; iam poterit filius meus. Nobiles igitur Romani, qui ab antiquis Senatoribus essent oriundi patricij dicebantur, etiã si nondum in Senatum cooptati fuissent. quare Suetonius in Augusto sic ait; quanquam patricius, nondum Senator. Senatores enim, ut ait Vlpianus, accipiendum

Lib. 1.

Lib. 10.

L. Nupte. ff. de Senat. *est eos esse, qui à patricijs & consularibus usq; ad omnes illustres uiros descendunt; quia & hi soli in Senatu dicere sententiam possunt. Sed illud aduertendum est, non omnes Senatores, aut Senatorum filios in numero patriciorū fuisse: nisi qui, uel ab illis antiquis senatoribus, quos primò Romulus, deinde Tarquinius Priscus, tum L. Brutus elegit, originem ducebant; uel qui à Principibus & Imperatoribus propter egregia merita, aut propter gratiam in patriciorum numerum traducti fuissent; quod apertè Cor. Tacitus de Claudio Imperatore*

Lib. 11. *uerba faciens ita ostendit. Isdem diebus in numerum patriciorum asciuit Cæsar uetustissimum quemq; è Senatu, aut quibus clari parentes fuerant. Sed duo fuisse patriciorum genera constat. qui enim ab illis patribus, quos primò Romulus instituit, orti erant, Patricij maiorum gentium uocabātur, & longè cæteris nobiliores esse censebātur, qui uerò nati erant ab ijs senatoribus quos Tarquinius Priscus, & L. Brutus elegerant, minorum gentium patricij uocati sunt, & minus nobiles existimabantur, Cicero in Epistolis ad Papyrium scribens ita inquit;*

Lib. 9. *Sed tamen mi Pæte, qui tibi uenit in mentem negare Papyrium quenquam unquam nisi plebeium fuisse? fuerunt enim patricij minorum gentium, quorum Princeps L. Papyrius Mugillanus. Primo Tusculanarum Quæ-*

stionum

stionum libro Cicero hæc nomina etiam ad Deos transtu lit: minorum enim gentium Deos uocat, qui semper cælestes habiti sunt, & selecti Dei nuncupati. Sicuti M. Varro contra, minorum gentium Deos appellat, qui adscriptitij sunt, & ex hominibus in Deorum numerum allecti. Cleanthem autem in Lucullo Cicero maiorũ gentium stoicum uocat; quasi primarium, & stoicorum nobilissimum. Quatuor porrò genera senatorum fuisse cõperimus, patricios, conscriptos, allectos, & pedarios. Patricij uocabantur omnes uel maiorum, uel minorũ gentium, qui post L. Bruti institutionem à senatoribus patricij generis oriebantur. Conscripti dicti sunt illi, qui Cõsulum, censorúmue decretis in senatu essent scriptis notati, quæ appellatio principium habuit ab ipso Iunio Bruto, qui cum senatorum numerum augere statuit, non solum patricios elegit, sed etiam ex equestri ordine quos uirtute ac nobilitate reliquis præstare intellexit, atq; eos conscriptos patres, quasi una cum patricijs in senatorum albo scriptos nominauit, ex quo tempore patrum conscriptorum appellatio, sicut antea diximus, locum habere cœpit. Allecti dicebantur, inquit Festus, qui propter inopiam ex equestri ordine in senatum assumpti fuissent. fiebat enim interdum, ut, uel propter hominũ penuriam, cum bellorum cædibus exinanita esset Resp. uel

propter

propter fauorem & gratiam, non tantum ex equestri ordine, quem Alexander Seuerus aiebat Senatus esse seminarium, sed etiam ex Libertino genere, uel ex nouis ciuibus aliqui in Senatum allegerentur, qui ideo uocabantur Allecti, & in conscriptorum numero ponebantur. Plutarchus enim in Problematibus ita scribit; Cur Senatores alios patres conscriptos, alios tantum patres appellabant? an eos, quos ab initio Romulus delegerat, patres ac patricios nominabant, quasi bonis parentibus natos, reliquos deinde ex plebe electos, & adscriptos in Senatum conscriptos uocitarunt? Pedarij dicti sunt, qui non habebant sententiæ dictionem in Senatu, sed in aliorum sententiã pedibus ibant. de quibus infra suo loco plura dicemus. Inter Senatorias personas etiam uxores Senatorum numerantur, sed filiæ nisi Senatori nupserint, nequaquam clarissimæ, aut Senatoriæ dici solent. Tandiu igitur fœmina dici clarissima poterit, ut scribit Vlpianus, quãdiu Senatori nupta fuerit, uel uiro clarissimo, uel ab eo separata alij dignitatis inferioris non nupserit.

L. Femine. ff. de Senat.

De numero Senatorum.

CAP. III.

QVot autem numero Senatores uno tempore solerent esse usque ad Iunij Bruti ætatem, ex ijs, quæ

quæ dicta sunt, intelligi facile potest. nam ab ipso Romulo ad Tarquinium Priscum tantummodo centũ erant, neq; quisquam addi solebat, aut eligi, nisi in demortuorũ locum. Tarquinius uerò, sicuti supra demonstratum est, centum alios addidit, ut essent omnes postea ducenti. quem numerum Iunius Brutus, uel, ut Plutarchus sentit, eius collega P. Valerius exactis regibus ampliauit. centum enim & sexaginta quatuor eis, qui ex cædibus Tarquinij Superbi superstites erant, adiunxit. atq; ita Senatorum numerus ad trecentos peruenit. Longo deinde tempore plures trecentis non fuêrunt, at sæpenumero pauciores, cum aliqui quotãnis morerentur. sed quinto quoq; anno censores legere Senatum instituerunt, & in locum demortuorum alios ad trecentorum summam electos adiungere. qua de causa Hebræus ille scriptor ita de Romanis inquit; Et quia curiam fecerunt sibi, & quotidie consultant trecenti uiri. Postea uero multorum ambitione, qui plurimum in Rep. poterant, quales erant belli Duces & Imperatores, qui uel strenuis uiris, uel amicis suis gratificantes plures in Senatum cooptari procurabant, usq; eo senatorum numerus auctus est, ut nunquam certus esse posset. nam M. Tullius in ea oratione, quam post reditum suum habuit in senatu sic ait; Quo quidem die, cum quadringenti decem senatores essent, magistra- Macab.1.

D tusq;

tusq; omnes adessent, dissensit unus, & primo ad Atticum libro, Homines, ait, ad quindecim Curioni nullũ senatusconsultum facienti assenserunt, facile ex altera parte quadringenti affuerunt. At uerò Iulius Cæsar deuicto Pompeio, & occupata Rep. tam multos in senatũ legisse dicitur, ut non tantum Orchestram in Theatro, qui locus erat senatorum proprius, sed etiam quatuordecim primos ordines, in quibus equites sedere consueuerãt, penè replerent. multos enim etiam ignobiles uiros, quorum fortissima opera usus in bello fuerat, remunerandi gratia, ordine amplissimo cohonestare uoluit. Post Cæsaris mortem, cum uarijs & turbulentis calamitatibus afflicta diu fuisset Romana Resp. & longo tempore ciuilia atq; intestina bella uiguissent, plurimi etiã indignissimi per ciuitatis principes in senatorium ordinem peruenerunt, usq; adeo ut triumuiratu constituto, quamuis magna senatorum multitudo partim in ciuilibus bellis occidisset, partim Triumuirorum Antonij, Lepidi, atque Octauij proscriptione crudelissimè trucidata fuisset, tamen etiam supra mille superstites euaserint. Verũ Augustus Cæsar postquam deuictis aduersarijs Imperium suum stabiliuit, & à bellis conquieuit, huic rei tam necessariæ mentem adiecit. & reiectis indignis atq; sordidis hominibus senatorij ordinis sentinam exhausit. de qua re

Suetonius

Suetonius ita scribit; Senatorum affluentem numerum deformi, & incondita turba, erant enim supra mille, & quidam indignißimi, & post necem Cæsaris per gratiã & præmium allecti, quos abortiuos uulgus uocabat, ad modum pristinum, & splendorem redegit.

De Aetate Senatoria.

CAP. IIII.

DE Senatorum ætate sic accepimus. non potuisse olim quenquam Senatorem fieri, ut scilicet in Senatu sententiam diceret, nisi qui iam senior esset, hoc est, qui annum quintum & quadragesimũ attigisset. putabant enim ueteres hanc ætatẽ maximè aptá esse consilijs, quod tunc iuuenilis calor iam deferbuisset, et animus uigorem suum explicare facile posset. nam una cum ætate cõsilium etiam & prudentia crescere existimatur. quod ita Lucretius poëta sanequam eruditus attestatur;

Inde ubi robustis adoleuit uiribus ætas. Lib. 3.
Consilium quoque maius, & auctior est animi uís.

Hac de causa scientiarũ pater Homerus ait, Seniorũ munus esse consiliũ, et eius æmulator Virgil. in cõsilijs dandís ferè seniores introducit, ut in quinto Aeneidís. Lib. 4. Iliad.

Tum senior Nautes unum Tritonia Pallas
Quem docuit multaq; insignem reddidit arte,

D 2 *Hæc*

Hæc responsa dabat. – atq; ut magis hãc rem confirmaret, non ita multò post facit Anchisem Aeneæ sic in somnis præcipientem; Consilijs pare, quæ nunc pulcherrima Nautes Dat senior. – Plutarchus in opere, quo disputat, an seniori sit administranda Resp. dicit, eam ciuitatem diutißime conseruari, in qua consilia senum, & iuuenum lanceæ præcellunt. Euripides in Menalippo sicuti Stobeus citat, ita scripsit;

Dictum est uetustum, facta iuuenum, cæterum
Magis ualent consilia natu grandium.

Docet Aeschines in oratione quam habuit contra Ctesiphontem apud Athenienses eam fuisse consuetudinem, ut in publicis consilijs, cum factum esset silentium ita præco clamaret, Quis uestrum, ex ijs, qui annum quinquagesimũ excesserunt, sententiã dicere paratus est? quo ex loco intelligitur, ante quinquagsimũ annum in Atheniensium Rep. non licuisse fieri publici consilij auctorem. uim enim ingenij, & acumen mentis ad nonum & quadragesimum annum usq; crescere, testis est Aristoteles, quo tempore maturitas est consilij. uerum, ut dixi, Romani, seniorem ætatem ab anno quadragesimo quinto incipiebant. totam enim ætatem hominis ita ueteres, ut auctor est M. Varro, distinguebant. ut sex eius partes efficerent, quas ex annis quindecim singulas constare uo

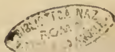
Lib.2.Rhet.

re uolebant. Qui igitur in prima ætate constituti essent, usq; ad annum decimum quintum, pueri uocabantur. deinde ad trigesimum usq; adolescentes erant, tum ad quadragesimum quintum iuuenes dicebantur, quod ætate illa maximè uiribus ac uirtute bellica Remp. iuuare possent. deinde ad sexagesimum usq; seniores appellabantur, quæ iam ætas matura & perfecta credebatur, & ad consulendum maximè præter cæteras idonea, quocirca eo tēpore qui senatores erant, pignoribus & multa cogebantur in senatum uenire, deq; Reip. administratione, sententiam dicere. nam post annum sexagesimum non amplius seniores, sed iā senes uocabātur, quo tēpore nō citabātur in senatū, sed arbitrio suo poterant uel abesse, uel uenire. Lib. II. cap. I. *Lex enim, ut ait Cælius, á quinquasimo anno militem nō legit, á sexagesimo senatorē non citat. Senectus ad quintum & septuagesimum annum extendebatur, ultra hanc ætatem ad finem usq; uitæ decrepiti uocabantur. Cum igitur ex Romanorum distinctione, nam alij aliter eas distribuunt, sex homini ætates habeantur: ineunte demum quarta ætate, quæ á quinto & quadragesimo anno incipiebat, ad senatorium ordinem qui digni habiti fuissent, admittebantur, qua de causa dixit Ennius;*

Moribus antiquis res stat Romana, uirisq;.

Quem Ennij uersum Cicero tertio de Repub. sicuti

D 3 *August*

Augustinus scribit, tantopere miratur, ut uel breuitate, uel ueritate tanquã ex oraculo sibi quoddã effatũ uideri dicat. homines.n.tantũ antiqua uirtute ac fide solebant olim in Senatũ legi. & quãuis post annũ sexagesimũ Senatores in curiã uenire nõ cõplerentur suã tamen dignitatem atq; autoritatẽ ad finẽ usq; uitæ retinebãt, et senatorijs muneribus atq; immunitatibus fruebãtur. nisi fortasse propter delictum aliquod à Senatu reiecti fuissent. Atq; hæc etiã ætas, de qua loquimur, Cõsularis erat. Romanorum.n. legibus ante quintum & quadragesimũ annũ Cõsul fieri nemo poterat. quod si quisquã ante illud tempus cõsulatum adeptus est, is à legibus prius absolutus fuit. quãuis Cicero quinta Philippica duos annos huic ætati consulari uideatur adimere cum ita inquit; Quid Macedo Alexãder, cum ab ineunte ætate res maximas gerere cœpisset, nõne tertio et trigesimo anno mortem obijt? quæ est ætas nostris legibus decẽ annis minor quam Cõsularis. Paulatim deinde Romæ cœpit etiã iunioribus curia patere, ut qui tãto honore digni uiderentur, post annum trigesimũ in Senatorũ collegium cooptarentur. quod ita Cicero quarta in uerrem Actione significat, ubi de Halesinis uerba facit; cum haberẽt inter se cõtrouersias de Senatu cooptãdo leges ab Senatu nostro petiuerunt. decreuit Senatus honorifico Senatus

consulto

consulto, ut his C. Claudius Appij filius Pulcher Prætor de senatu cooptando leges cōscriberet. C. Claudius adhibitis omnibus Marcellis, qui tum erãt, de eorum sententia leges Halesinis dedit: in quibus multa sanxit. de ætate hominum, nequis minor triginta annis natu, de quæstu, quem qui fecisset, ne legeretur, de censu, de cæteris rebus. & paulo post: Agrigentini de Senatu cooptãdo Scipionis leges antiquos habẽt, in quibus eadẽ illa sancta sunt. Iudices aũt nõ poterãt esse, nisi quinq; et triginta annos nati essent, quod in Augusto Suetonius ostendit, cũ ait Augustũ Iudices ab anno 30. allegisse, idest, inquit quinquẽnio maturius quã solebãt. Atq; initio quidem nullæ erãt leges de ætate senatoria cõstitutæ, tãtum ea cõsuetudo seruabatur à Romulo tradita, ut soli seniores post annũ quintũ et quadragesimũ, ut antea diximus, in Senatũ legerẽtur, donec à L. Iulio Tribuno pl. Lex annalis lata est, quot annos nati quẽq; magistratũ peterent, caperentq;, unde cognomen familiæ inditũ est, ut Annales appellarentur, ad hanc legem respexit Ouidius cum Fastorum libro quinto sic ait; T. Liuius lib. 40.

Iura dabat populo senior, finitaq; certis
Legibus est ætas, unde petatur honor.

Eadem lex etiã annaria dicebatur (ut auctor est Festus) ante hanc legem frequenter etiã iuuenes, in quibus maxima

maxima uirtus enituisset, populo Romano concedente consulatum & reliquos magistratus assequebantur. quod Cicero quinta Philippica sic affirmat; Itaque maiores nostri ueteres illi admodum antiqui leges annales non habebant: quas multis post annis attulit ambitio, ut gradus essent petitionis inter æquales, ita sæpe magna indoles uirtutis priusquam Reip. prodesse potuisset, extincta fuit. at uerò apud antiquos Rulli, Decij, Coruini, multiq; alij, recentiore autẽ memoria superior Africanus, T. Flaminius admodum adolescentes consules facti, tantas res gesserunt, ut populi Romani Imperium auxerint, nomen ornarint. Illam autem fuisse olim consuetudinem legimus, ut pleriq; senatores filios suos adhuc prætextatos, & paruulos secum in senatum adducerent, & omnibus decretis, ac senatusconsultis præsentes esse cõcederent; ut à teneris annis quibus rationibus esset administranda Resp. perdiscerent. Verum ea consuetudo postea fuit immutata. res enim quædam accidit Lepida ac festiua, quam M. Cato retulit in oratione qua usus est ad milites contra Galbam, ut primo libro Gellius in hunc ferè modum recitat; Mos (inquit) antea senatoribus fuit, in curiam cum prætextatis filijs introire. Tamen cum in senatu res maior quædam consultata, eaq; in diem posterum prolata esset, placuit ut eam rem, super

qua

qua tractauissent, nequis enunciaret, priusquam decreta fuisset. Mater Papyrij pueri, qui cum parente suo Senatore in curia fuerat percũctata est filium, quidnam eo die patres egissent in Senatu. puer respondit, non esse fas illud enunciare. mulier fit audiendi cupidior. silentium pueri uehementius, & uiolentius expugnare contendit. Tum puer urgente matre Lepidi atque festiui mendacij consiliũ capit. Actum in Senatu fuisse dixit, utrum utilius, & magis è Repub. esse uideretur, unus ne uir duas uxores haberet, an una mulier apud duos uiros nupta esset. hoc illa postquam audiuit, domo festinanter egreditur, ad reliquas matronas accedit, et cum eis rem auditam communicat. Ad Senatum postridie matronarum ingens caterua cum multis precibus et lachrimis aduolat, & cunctæ pariter obsecrantes orant. ut una potius duos maritos habeat. quam unus duas uxores. Senatores dum in curiam ingrederentur. quæ esset illa mulierum intemperies, & quid sibi uellet ea postulatio mirabantur. puer Papyrius in medium progressus, quid ex se mater audire institisset, et quid ipse commentus matri dixisset, remq; omnem perinde ut gesta fuerat exponit. Senatus uniuersus pueri fidem atque ingenium exosculatur. consultum facit, uti postea pueri cum patribus in curiam ne introëant, nisi ille unus Papyrius. Atque huic

puero deinceps honoris gratia Prætextato cognomentum fuit. ob tacendi, loquendiq; in ætate prætextata prudentiam. Nemo igitur post illa puer curiam ingrediebatur, neq; quisquam Senator esse poterat, nisi qui in ætate legitima cōstitutus, uel curulem magistratum cepisset, uel ædilis, uel tribunus, uel prætor, uel quæstor fuisset, uel qui ex hoste Romano spolia reportasset, uel qui coronam ciuicam accepisset. quod siquis unum aliquod, aut plura ex his honorū insignibus adeptus fuisset, interdum etiam ante legitimum ætatis annum senatorium ordinem assequebatur. multi etiam ob egregiam nobilitatem et uirtutem legibus soluti ante ætatem in Senatum ueniebant. quamuis curulem magistratum non gessissent. Illud præterea dignum animaduersione mihi uisum est, imperium aut exercitū nemini prius dari solitum, quam in albo Senatorum adscriptus esset. nisi fortasse solutus legibus fuisset. quod in oratione pro lege Manilia Cicero uerbis illis ostendit; Quid tam præter consuetudinem quam homini peradolescenti cuius ætas à senatorio gradu longè abesset, imperium, atque exercitum dari? Cornelius Tacitus quintodecimo libro sic ait, Et Viuianus Annius gener Corbulonis nondum senatoria ætate, sed pro legato quintæ legionis impositus. Quāuis autem multi senatores essent iuniores, tamen ex eis pauci sententiam dicebant,

cebant, quoniam ut quisque erat natu maximus, ita primus à Consulibus, uel à Prætoribus, uel ab eis, qui senatum coëgerant sententiā rogabatur. atque ita deinceps legitimo quodam ordine seniores loquebātur. ut uel nunquam, uel certè rarissimè iuniorum sententiæ locus relinqueretur, sed ij, uel uerbo assentiebantur, uel pedibus in maiorum sententiam discedebant.

De Habitu atque vestitu Senatorum. CAP. V.

ET quoniam sapientes illi Romani patres id esse uerissimum præclarè intelligebant, quod græco uersu iampridem testatum fuerat, magnificum habitum atq; uestitum sæpenumero magnā hominibus autoritatem adiungere, uoluerunt etiam egregio atque notabili corporis cultu à cæteris hominibus Romanis, hoc est ab equitibus, & plebeis discriminari. & aliquibus præcipuis insignibus ante alios eminere. quamuis enim pacis tempore ciues omnes Romani cuiusq; generis oblonga, & ad talos usque demissa toga uterentur, unde Virgilius ita cecinit:

Romanos rerum dominos gentemq; togatam.

Alius tamen erat senatorū habitus atque uestitus, alius equitum, alius plebeiorum. Senatores enim & patricij

purpuratis uestibus induebantur, neq; cuiquã Romæ licebat in purpura conspici, nisi uel senator esset, uel senatoris filius, uel in aliquo nobili magistratu constitutus. hac de causa Plinius ait, purpura curiam ab equite distingui. tãtæ enim æstimationis olim purpura fuit, ut auro preciosior haberetur, & Reges tantum ac ditissimi homines illa uterentur, ideo Virgilius in Georgicis ait,

Illum non populi fasces, non purpura regum Flexit.

Et in quarto Aeneidos de regina Didone uerba faciens inquit, Aurea purpuream subnectit fibula uestem. hinc Romani Imperatores purpureum gestare paludamentum consueuerant, quod Plutarchus in M. Crasso testatur. tradit Athenæus apud Colophonios olim ad mille uiros in purpurea ueste conspici solitos, quod eo tempore perquam rarum erat in ipsis regibus. Romæ sanè magistratus omnes purpureis uestibus induebantur, præter Tribunos plebis, cuius rei causã quærit Plutarchus in Problematibus. unde pro ipso magistratu purpura ponitur, Martialis, Purpura te felix, te colit omnis honos. Romanis autem equitibus & annulis aureis, & cæteris ornamentis ex auro cõcessum erat uti, sed purpuram induere nemini licebat, nisi postquã uel magistratum esset adeptus, uel in senatorum numero cõscriptus fuisset. Vestis igitur senatoria latusclauus dicebatur. quæ non toga, ut pleriq;

ut plerique opinantur, sed tunica prætexta erat, hoc est quæ purpuram quaque uersus circuntextam habebat. & erat lõgior ac latior uulgaribus tunicis, cui toga talaris superinduebatur. hæc in priori parte à collo ad umbilicum usque lata quædam & rotunda signa ex purpura & auro facta continebat, quæ à figura quam habebant, claui lati dicebantur. unde uestis nomen habuit, ut latusclauus uocaretur. Sunt qui putẽt totam hanc senatoriam uestem quibusdam purpureis nodis, qui capitis clauorum instar haberent, distingui solitam, eo ferè modo, quo nostro tempore, quæ Damascena uestis dicitur, quosdam flores, & uarias picturas præ se fert, quoniam ita M. Varro libro de Analogia secundo scriptũ reliquit; Si quis tunicam in usu ita cõsuit, ut altera plagula sit angustis clauis, altera latis, utraque pars in suo genere caret analogia. sed ego quouis pignore contenderim clauos illos latos in senatoria ueste tantum in pectore fuisse collocatos; cum præsertim hoc Horatius apertè significare uideatur, cum ita inquit; – & latum demisit pectore clauum. Nam locus ille Varronis de parte superiori tunicæ, atque inferiori potest intelligi, ut scilicet analogia non possit aliter seruari, nisi & superiores & inferiores claui in tunica, uel omnes angusti, uel omnes lati sint. hæc eadem tunica palmata Li.1. Se.sat.6.

uocabatur à latitudine clauorum (ut auctor est Festus) qui ferè palmæ orbem æquarent. non autem, ut Budæus censet, quod arborem palmam inscriptam ac pictam haberet. boc enim nõ in tunicis palmatis ac latis clauis, sed in togis triumphalibus fieri consueuerat, quæ ideo togæ pictæ uocitabantur. T. Liuius libro decimo. Quos (inquit) uos sellis curulibus, toga prætexta, tunica palmata, & toga picta, & corona triumphali, laureaq́ honoratis. Græci tunicam hanc palmatam, siue latum clauum platysemon appellabant, quasi latis signis aut clauis distinctam. atq́ hæc laticlaui perpetuò gestandi auctoritas,

Lib. 3. *inter primas dignitates habebatur. ut Herodianus auctor est. Quinetiam sæpenumero latus clauus pro senatoria dignitate ponitur, sicuti ius annuli aurei pro equestri ordine. Plinius in Epistolis. Ego Sexto latum clauum à Cæsare nostro, ego quæsturam impetraui. hæc uero tunica in Luctu publico deponebatur. T. Liuius*

Lib. 9. *ubi de caudina clade uerba facit, ita inquit; Laticlaui, annuli aurei positi, penè exercitu ipso mæstior ciuitas esse. Quod autem Latusclauus esset tunica, non toga de-*

Lib. 33. cap. 1. *clarat apertè Plinius cum ita scribit; Annuli distinxere alterum ordinem à plebe, ut semel cœperunt esse celebres, sicut tunica ab annulis senatum tantum. quãquam & hoc serò, uulgoq́ purpura latiore tunicæ usos inueni-*

mus

mus etiam præcones, ſicut patrem L. Aelij Stilonis, Præconini ob id cognominati. quibus ex Plinij uerbis intelligitur, primo fuiſſe promiſcuum tunicæ prætextæ uſum, poſtea ſucceſſu temporis inſtitutis ac legibus proprium ſenatorum eſſe factum, additis etiam latis illis clauis, à quibus laticlauia tunica fuit appellata. Scribit enim Valerius à P. Scipione Numidam iuuenem quendam ſororis Maſſaniſſæ filium laticlauia tunica, cæteriſq; rebus donatum ad auunculũ Maſſaniſſam fuiſſe remiſſum. Quod uerò legimus aliquando ſenatores non tantum latoclauo, ſed etiam toga prætexta uti ſolitos, id aduertendum eſt, eo tantum tempore hoc eis licuiſſe cum aliquem gererent magiſtratum, unde Cicero pro Domo ſua dixit, uidere prætextatos inimicos, id eſt, in magiſtratu conſtitutos, & poſt reditum in ſenatu, conſul (inquit) unguentis oblitus, cum toga prætexta. & ſeptima in Verrem Actione, oſtendit ædiles togam prætextam, & ſellam curulem habuiſſe. T. Liuius libro ſeptimo, pro uno cõſule plebeio, tres (inquit) patricios magiſtratus curulibus ſellis prætextatos tanquam conſules ſedentes nobilitatem ſibi ſumpſiſſe. fiebant etiam chlamydes purpura prætextæ, quibus in bello præcipuè utebantur quod indicat Virgilius in quinto cum ita inquit;

Victori chlamydem auratã, quam plurima circum

Purpura

Purpura mæandro duplici Melibœa cucurrit.

Illud ex antiquis scriptoribus planum atq; perspicuũ est, omnes pueros patricios, & puellas senatorum filias togæ prætextæ usum habuisse, quam anno decimo septimo pueri deponebant, cum uirilem togam sumerent, puellæ

Sex.Pomp. *uero cum nuberent. Cicero tertia in Verrem actione de pupillo Iunio sic ait; neque te tam commouebat, quod ille cum toga prætexta, quam quòd sine bulla uenerat. et in eadem oratione de puella, Eripies igitur pupillæ togam prætextam, detrahes ornamenta non solum fortunæ, sed etiam ingenuitatis? uolebant enim Romani senatores filios suos & filias in uestitu maiestatem quandam præ se ferre, & ipso rubore purpuræ pudorem ingenuitatis ostendere, cum interim ipsi tunicas tantum prætextas haberent, nisi cum aliquem magistratum gererẽt. tunc enim (ut antea diximus) togam etiam prætextam sumebant, & sellam curulem habebant, & cætera magistratus insignia. Nam quinq; generibus hominũ apud Romanos purpuram olim fuisse concessam legimus. primò ipsis magistratibus, deinde pueris, tum senatoribus, quarto sacerdotibus in sacrificijs peragendis, postremo triumphantibus: quod Plinius his uerbis perspicuè declarat; Huic fasces, securesq; Romanæ uiã faciunt, idemq; pro maiestate puericiæ est, distinguit ab equite curiam,*

Dijs aduocatur placandis, omnemq; uestem illuminat, in triumphali miscetur auro. Quin etiã uiri clarißimi rebusq; gestis insignes ac nobilitati cum purpuratis uestibus ad sepulturam deferebantur. & ipsæ etiã uestes cum eorum corporibus cremabãtur. L. Valerius apud T. Liuium contra legem oppiam uerba faciens ita inquit; Purpura uiri utemur, prætextati in magistratibus, in sacerdotijs, liberi nostri prætextis purpura togis utentur, magistratibus in colonijs, municipijsq;, hic Romæ infimo genere magistris uicorum togæ prætextæ habendæ ius permittemus, nec ut uiui solum habeant tantum insigne, sed etiam ut cum eo crementur mortui, fœminis duntaxat purpuræ usu interdicemus? ad hanc consuetudinem respexisse Virgilius in sexto uidetur, cum de Miseno mortuo sic ait; Lib. 34.

Purpureasq; super uestes uelamina nota Cõijciunt.–

Neque illud prætermittendum esse mihi uidetur, tantam olim togæ prætextæ fuisse uenerationem, ut Prætores ipsi, cæteriq; magistratus, cum rerum capitalium iudices essent, & in aliquem reum tristiorem sententiam essent pronunciaturi, non prius ad condẽnationem accederent, quam togam prætextam exuissent. quamobrem ipsi reo iudicem rerum capitalium togam prætextam deponẽtem uidere, maximè horribile ac pertinescendum erat. To-

gam præterea pictam. & Scipionem eburneum olim senatoribus, qui res egregias gessissent. tanquam egregia munera concessa fuisse obseruauimus. quod libro quarto Cornelius Tacitus ita significat. Missusq; est è senatoribus, qui Scipionem eburneum, togam pictam antiqua patrum munera daret, regemq;. & socium atq; amicum appellaret. erat autem toga picta eadem quæ purpurea, ut rectè Baifius sensit, T. Liuius, dona (inquit) ampla data, quæ ferrent regi, uasa aurea, argenteaq;, togaq;

Lib. 1. belli Maced. *purpurea, & toga prætexta. Cicero secunda Philippica sedebat in Rostris collega tuus, amictus toga purpurea, in sella aurea coronatus: hæc eadem erat toga triumphalis, quæ ideo picta dicebatur. quod ex auro & purpura esset intexta. quare Plinius dixit, purpuram in*

Li. 9. cap. 36. *triumphali auro misceri. Triumphantium autem Imperatorum quæ essent ornamenta docet his uerbis T. Li-*

Lib. 30. *uius. Ibi Massanissam primum regem appellatum. eximijsq; ornatum laudibus aurea corona, aurea patera, sella curuli eburnea, & Scipione eburneo. toga picta, & palmata tunica donat. addit uerbis honorem, neque magnificentius quicquam triumpho apud Romanos, neque triumphantibus ampliorem eo ornatu esse. Tam uero senatores omnes atque patricij lunatis calceis utebantur, hoc est lunæ signum in calceis habebant. atque hoc*

præter

præter cætera præcipuum erat nobilitatis indicium. quod Iuuenalis de Quintiliano uerba faciens illis uersibus ostendit;

Felix, & sapiens, & nobilis, & generosus, Satyra 7.
Appositam nigræ lunam subtexit alutæ.

Cicero quendam Asinium in Philippicis irridet, atque exagitat, quod mentita nobilitate lunatos calceos sumpsisset, & in Senatum sua ipsius autoritate uenisset, sic enim ait; Est etiam Asinius quidam Senator uoluntarius, lectus ipse à se apertam curiam uidit post Cæsaris mortem, mutauit calceos, Pater conscriptus repente factus est. uidentur autem hoc Romani sicut alia pleraque ab externis gentibus ornamenti genus accepisse. quandoquidem mirificus ille uates Hebræus Esaias nobilibus fœminis minatur fore, ut eis Deus ornamenta calceorum, & lunulas auferat. antiqui Romani hoc genus calceorũ mulleos appellabant (ut Festus auctor est) quibus Reges Albanorum primi, deinde Romæ patricij usi sunt. M. Cato in Originibus tradit initio calceos mulleos ijs tantum, qui magistratum curulem cœpissent, fuisse concessos. Plutarchus in Problematibus quærit causam cur apud Romanos, qui nobilitate cæteris præstare uiderentur Lunulas in calceis gestarent, & quatuor satis uerisimiles affert rationes. Prima est, quod existimarent for-

tes, & præstantes uiros post hanc uitam in cœlum redire, & in luna domicilium statuere, atque ita lunam sub pedibus habere, ut ille Virgilianus Daphnis, de quo ita Menalcas pastor;

Candidus insuetum miratur limen Olympi
Sub pedibusq; uidet nubes & sydera Daphnis.

Altera quod eo signo se uetustißimos esse declararent, & ab Arcadibus natos, qui Euãdro duce in Italiam uenerunt. ipsi uerò Arcades ante Lunam se ortos fuisse gloriabantur, ut Ouidius primo Fastorum libro sic affirmat;

Orta prior luna, de se si creditur ipsi,
A magno tellus Arcade nomen habet.

Tertia ratio est, quòd homines elato animo & superbo uellent eo signo rerum humanarum mutabilitatis & inconstantiæ monere. sicut enim Luna primum in lucem ex obscuritate prodit, & paulatim progrediens toto orbe splendorem accipit, deinde ab illa claritate rursus ad tenebras redit, ita nullus est tantus in homine splendor, quin extingui facile poßit. Quarta quod obedientiæ modestiæq; signum id esset, ut maioribus obtemperare, & imperium æquo animo ferre cõdiscerent, quemadmodum Luna superiori & meliori obsequitur, & solem (ut Parmenides ait) semper intuetur.

De filiis Senatorum Cap. 6.

Filij Senatorum omnes iure ipso Senatores erant, etiam si nondum in Senatu sederent, neque sententiã dicerent. hæc enim non nisi cum ad legitimã ætatem peruenissent, assequi poterant. Quod siquis ex ordine senatorio sibi filium adoptasset ex inferiori ordine, filius ille adoptiuus senatorius, & patricius, qualis erat is, qui adoptabat, efficiebatur. qui uerò patricius se in adoptionem plebeio homini dedisset, senatoriam dignitatem amittebat. ut P. Clodius Ciceronis inimicus cum esset patricius, quò Tribunus plebis fieri posset, se homini plebeio adoptandum dedit. Verum postea fuit institutũ ut adoptio dignitatem non adimeret. Sic enim Paulus iurisconsultus ait, Non amittitur senatoria dignitas adoptione inferioris dignitatis. Quare Senatoris filius siue naturalis sit, siue legitimus ac adoptiuus dignitatem habet senatoriam, non autem emancipatus. nam emancipatio dignitatem adimit. Vlpianus iurisconsultus ita scribit; Senatoris filium accipere debemus, non tantum eum, qui naturalis est, uerum adoptiuum quoque, neque intererit à quo uel qualiter adoptatus fuerit, nec interest an in senatoria dignitate constitutus eum susceperit, an ante dignitatem senatoriam, quin etiam posthumus filius Senator est.

L. Senatoris 2. ff. de Sena.

L. eadem.
L. Senatoris 1. ff. de Sena.

est. neque enim mors patris concepto iam filio, quamuis nondum in lucem edito, debet obesse. uerum qui concipitur, & nascitur eo tempore, quo iam pater à Senatu reiectus est, ille nequaquam senatoris filius dici potest. siquis uerò conceptus antea fuisset, quàm pater senatu remoueretur, is omnino senatoriam dignitatem obtinet. qui senatorem auum habuerit, etiam si concipiatur post amotum à senatu patrẽ. tamen senatoris nepos dicitur, ut aui potius ei dignitas prosit, quam obsit casus patris. At uerò puerorum nobilium et patriciorum insignia hæc erãt, toga prætexta, & bulla aurea, de prætexta superiori capite uerba fecimus, bulla uerò quoddam erat ornamentum ex auro, quod cordis formam ac similitudinem habebat. hanc ingenui pueri collo suspensam ante pectus gestabant. quod ita Propertius Elegiarum libro 4. indicat;

L. Emancipato, de Senat.

Mox ubi bulla rudi demissa est aurea collo.

De hac ita Macrobius Saturnalium primo scribit; Nonnulli credunt ingenuis pueris attributum ut cordis figuram in bulla ante pectus annecterent, quã inspicientes ita demũ se homines cogitarent, si corde præstarent, togam quoque prætextam his additam, ut ex purpuræ rubore, ingenuitatis pudore regerentur. Sed initio prætextam & bullam puerilis ætas non habebat. erat enim prætexta magistratuum habitus, & aurea bulla triumphantium,

phantium, quam in triumpho præ se gerebant inclusis intra eam remedijs, quæ contra inuidiam putabant esse ualentissima. Verum Tarquinius Priscus filium suum annos quatuordecim natum, quod hostem manu percusserat, & pro concione laudauit, & bulla aurea, prætextaq; donauit. uoluit enim puerum ultra annos fortem præmijs uirtutis & honoris insignire. hinc deducta est consuetudo, ut toga prætexta & bulla, boni omnis gratia, pueris nobilibus concederetur, ut uirtutem ei similem acquirerent, quam is habuit puer, cui à teneris annis munera ista cesserunt. hac de causa bullati uocabantur pueri patricij, quod bullis essent ornati. Iuuenalis,

Si damnosa senem iuuat alea, ludit & hæres Satyra 14.

Bullatus.– cum autem ad decimum septimum annum peruenissent, bullam Deis domesticis ac laribus suspendebant atque dicabant, Persius,

Bullaq; succinctis laribus donata pependit, Satyra 5.

Et posita prætexta, togam uirilem magna cum amicorum celebritate sumebant. Fuit etiam uetus institutum Lib.2. ca.1. *(ut Valerius scribit) ut adolescētes senatorum filij primo flore ætatis parentes, & necessarios suos in uestibulo curiæ operirent; illosq; senatu egressos domum reducerent, & comitarentur. Augustus Cæsar (sicuti Tranquillus est auctor) ut senatorum liberi senatui ce-*

lerius assuescerent, iuuenibus post uirilem togam protinus latum clauum dedit, & curiæ admisit. Idem Tranquillus ostendit anno ætatis decimo sexto uirilem togam Romanos iuuenes sumere solitos, cũ ita scribit in Augusto; Duodecimum annum agens, auiam Iuliam defunctam pro concione laudauit, quadriennio post uirili toga sumpta.

De Senatorum censu.

CAP. VII.

QVoniam autem sæpius apud antiquos authores de Senatorio censu mentionem fieri legimus, hac etiam de re sunt à nobis aliqua uerba facienda. Sciendum est igitur priscis illis temporibus, quibus unica uirtus in honore ac precio fuit, non ad diuitias & opes, sed ad uitæ integritatem & sapientiam in legendis senatoribus, & honoribus ac magistratibus dèmandandis Romanos respicere solitos fuisse: quippe cum nemini paupertas opprobrium aut dedecus esset. omnesq́; tam patricij, quam plebeij agriculturam exercerent, et rebus rusticis, atq; pascendis pecoribus operã darent, unde sic ait Ouidius;

Iura dabat populis posito modo Prætor aratro,
Pascebatq́; suas ipse Senator oues.

Et Cicero de Senectute sic ait; a uilla in Senatum accersebantur,

cersebantur, & curius, & cæteri senes, ex quo, qui eos accersebant, uiatores nominati sunt. hinc non sine causa Virgilius ad ea tempora respiciens, ubi de Euandro loquitur, pauperem Senatum appellauit;

Vna omnes iuuenum primi, pauperq; senatus.

Quin pleriq; senatores, & consulares, & triumphales, Aeneid. 8. *cum ciuitatem atq; ærarium manubijs ex hoste deuicto reportatis magnopere ditauissent, in tanta ipsi paupertate uiuebant, ut, cum ad uitæ finem peruenissent, ne tantum quidem æris relinquerent, unde funeri sumptus suppeditaretur. uolebant enim ipsam Remp. esse quam ditissimam, quoniam plenum ærarium & ad subsidia belli, & ad ornamenta pacis plurimum ualere intelligebant. ipsi uero ex suis rebus gestis nihil aliud quam honorem & gloriã requirebant: quam eo maiorem fore putabant, si priuata paupertate clare testarentur, non se ad propriam utilitatem, sed commune bonum mentis oculos habere semper intentos. Postea uero tota ratio fuit immutata. nam post illa tempora cum opes Romanæ maiorem in modum auctæ fuissent, non tantum senatores, sed etiam equites Romani ex censu, & diuitijs æstimari cæperunt, omnisq; dignitas & magistratus opulentis tantum hominibus demandari. qua de causa clamat Ouidius,*

In precio precium nunc est, dat census honores.

G *Census*

Census amicitias, pauper ubiq; iacet.

Et Plinius; Postquam (inquit) senator cēsu legi cœptus, iudex fieri censu, magistratum ducemq; nihil magis exornare quam census, pessum iere uitæ precia. Ac cēsum quidem ciuium Romanorum, rem (ut inquit T. Liuius) saluberrimam tāto futuro imperio Seruius Tullius Rex instituit. & omnes ciues pro facultatibus suis in quinque classes distribuit, sed non ea de causa, ut qui maiorem censum haberent, honores & magistratus obtinerent, uerū ut ditiores onera Reip. sustinerent. Longo deinde post tempore cum maxime ampliatum esset Romanum imperium, deuicto Annibale & superata Africa atque Asia multiq; noui ciues ad hanc senatoriam dignitatem aspirarent, institutum est ab ipso senatu, ut nequis deinceps in senatorium ordinem cooptaretur, nisi qui Romanus eques antea factus fuisset, & censum equestrem duplicasset. Equester uero census quadringēta millia sestertiorum continebat. quæ summa si ad nostri temporis pecuniam & rationem reducatur, decem aureorum millia cōficit. Sestertius enim numus, quarta denarij pars erat, denarius autem argenti drachmam unā pendebat. Itaq; denarij decem centussem explebant, qui drachmas decem argenti ualebat, quanti aureus noster æstimatur. quo fit ut in singulis aureis nostris, quadraginta sestertij Romani

mani contineantur. Hac ratione Romani equites ex redditu semissis usuræ, qua tunc ferè passim utebantur, singulis annis uiginti quatuor sestertiorum millia recipiebant ex suo censu, qui sexcenti sunt aurei nostræ pecuniæ. nam semissis usura centesimæ dimidia pars erat, porro centesima usura singulis mensibus ex centum sester tijs unum exigebat, unde etiam nomen habuit, ut centesima uocaretur uel quia centum mensibus sortem æquaret. hæc igitur in annos singulos ex centũ sestertijs duodecim recipiebat. sed impium habebatur & inhumanum usura centesima fœnerari, semisse utebantur. Quod si quis minorem quadringentis sestertijs censum habuisset, eques Romanus fieri nullo modo poterat. Iuuenalis Satyra decima quarta.

Sume duos equites, fac tertia quadringenta, hoc est (ut Budæus interpretatur) opta tibi duplicem triplicemq́; sensum equestrem. nam ex equestri ordine gradus & transitus erat ad senatorium, quamobrem Alexander Seuerus Imperator dicere solebat, equestrem ordinem senatorum esse seminarium. At si quis equestrem censum imminuisset, is dignitatem etiam equestrem amittebat. Senatorius uerò census (ut initio dixi) duplo maior erat, quam equester. itaque octingenta millia sestertiorum continebat, hoc est uiginti

millia nostrorum aureorum. ut redditus annuus mille & ducentos aureos æquaret ex semisse usura, ut antea demõstrauimus. neq; quisquam minore censu tueri senatorium ordinem poterat. quod in Epistolis ad Valerium scribens Cicero sic ostendit; Hoc autem tempore eum Cæsar in senatum legit, quem ordinem ille ista possessione amissa tueri uix potest. At uerò postea Cæsar Augustus neminem posse fieri senatorem constituit, nisi qui triplò maiorem equestri censum haberet, quod ita Suetonius affirmat; Senatorium censum ampliauit, ac pro octingentorum millium summa duodecies sestertium taxauit, suppleuitq; non habentibus, quibus uerbis ostenditur maxima Cæsaris Augusti in senatum munificẽtia, qui plurimos senatores, ut maior esset eorũ dignitas proprijs pecunijs ditauerit.

De pedariis Senatoribus.

CAP. VIII.

ERant quidam inter senatores qui pedarij uocabantur, propterea quòd eis in Senatu neq; sententiam dicere, neq; uerba facere licebat, sed tantum in aliorum sententiam pedibus ibant. cum enim ea, quæ ab alijs dicta fuerant, comprobare uellent, è loco suo surgebant, & ad eam partem accedebant, ubi sedebat ille, cuius sententiam

tiam approbarent, & qui ita faciebant, ire pedibus in sententiam dicebantur. Cicero primo ad Atticum libro. Est illud senatusconsultum summa pedariorum uoluntate, nullius nostrum auctoritate factum, & sequenti epistola, Raptim in eam sententiam pedarij cucurrerunt. hac de causa Lucilius poëta facetissimus hoc genus senatorum, ut Festus auctor est, agipedes uocauit, quasi agentes pedibus. Et quamuis uniuersi senatores etiam qui sententiæ dictionem habebant, cum per discessionem senatusconsulta fiebant, pedibus sententiam ferrent, tamen ij soli pedarij uocabantur, quibus in senatu sententiam dicere nõ licebat. Horum duo genera fuisse comperimus, unum eorum, qui lecti quidem erant in senatum, sed nondum curulem aliquem magistratum gesserant, alterum eorum, qui gesserant quidem curulem magistratum, sed nõdum à censoribus in senatum lecti erant, qui adhuc equites uocabantur, huius generis utriusque homines in senatũ ueniebant quidem, uerum sententiæ dictionem non habebant. itaque pedarij senatores appellabantur: cæterosque tantum audiebant, ipsi nihil dicebant; donec illis à Censoribus, uel consulibus sententiæ dicendæ potestas concessa fuisset. hac de causa Laberius poëta in quodã Mimo suo ita scriptum reliquit; Caput sine lingua pedaria sententia est. Hanc rem totam A. Gellius libro ter-

tio sic explicat. Atqui hæc etiam uocabuli istius ratio dicitur, quam C. Bassus in commentarijs suis scriptum reliquit, Senatores enim dicit in ueterum ætate, qui curulem magistratum gessissent, curru solitos honoris gratia in curiam uehi, in quo curru sella esset, supra quam considerent, quæ ob eam causam curulis appellaretur. Sed eos senatores qui magistratum curulem nondum ceperant, pedibus itauisse in curiam. propterea senatores nōdum maioribus honoribus functos pedarios nominatos. M. autem Varro Satyra Menippea, equites quosdā dicit pedarios appellatos: uideturq́ eos significare, qui nondum à Censoribus in senatum lecti senatores quidem non erant, sed quia honoribus populi usi quidem erant, in senatum ueniebāt, & sententiæ ius habebant, non quidem dicendæ, sed ferendæ. Nam (inquit Gellius) curulibus magistratibus functi, qui nondum à Censoribus in senatum lecti erant, senatores non erant, & quia in postremis scripti erant, non rogabantur sententias, sed quas principes dixerant, in eas discedebant. hoc significabat (inquit) edictum, quo nunc quoq; Consules cum Senatores in curiā uocant, seruandæ consuetudinis causa translatio utuntur. uerba edicti hæc sunt; Senatores, quibusq́ in senatu sententiam dicere licet.

De dignitate

De Dignitate Senatoria.
CAP. IX.

SEd quis illius antiqui Senatus Romani maieſtatem atque amplitudinem ſatis digna oratione non dicam exornare, ſed enarrare poſſit? quam ſapientiſsimus ille uir Cyneas Teſſalus memoriæ præſtantia nobilis, Pyrrhi Epirotarum Regis legatus cum Romam Regis ſui iuſſu ueniſſet, tantopere admiratus eſt, ut poſtea cum ad Pyrrhum reuerſus fuiſſet, ei plenus adhuc admiratione dixerit, non ſe Romæ ſicut in cæteris ciuitatibus ſenatum uidiſſe, ſed conſilium quoddam & conſeſſum magnificentiſsimorum regum. cuius uocem T. Liuius libro nono cũ de Alexandro Magno loqueretur, ſic imitatus expreſsit; uictus eſſet conſilijs unius iuuenis ſenatus ille, ne ſingulos nominem, quem, qui ex regibus conſtare dixit, unus ueram ſpeciem Romani ſenatus cepit. Memoriæ proditum eſt Gallos tũc maximè barbaros homines, quo tempore deuictis ad Alliam fluuium Romanis urbem ingreſsi ſunt, & ſenatores primarios, qui ſe morti pro patria deuouerãt, honorum ac uirtutis inſignibus ornatos in medio ædiũ eburneis ſellis ſedere cõſpexerunt, tanta admiratione fuiſſe affectos, ut eos nõ aliter atq; Deorũ ſimulacra anguſtiſsima quaſi attoniti fixis oculis intuerẽtur. de qua

de qua re T. Liuius ita scribit; Adeo haud secus quã uenerabundi intuebantur in ædium uestibulis sedentes uiros præter ornatum habitumq; humano augustiorem, maiestate etiam, quam uultus, grauitasq; oris præ se ferebat, simillimos Dijs, ad eos uelut simulacra uersi cum starent, M. Papyrius unus ex his dicitur Gallo barbam suam, ut tunc omnibus promissa erat permulcenti, scipione eburneo in caput incusso iram mouisse, atq; ab eo initium cædis ortũ, cæteros in sedibus suis trucidatos. Nõ

Lib.2. *igitur mirum si reges olim Romani non sua, sed, ut Diõnysius scribit, senatus consilia sequebantur. hic enim ordo mentis salutisq; publicæ Princeps, & publici cõsilij dominus semper fuit existimatus, & à primis illis temporibus cum regio dominatu Roma teneretur, & perpetuo*

L. Senatorum &l. Nemo. C. de dignit. 12. *deinceps sub consulibus, Dictatoribus, Imperatoribus quicunq; senatoriam dignitatem assecutus est, ab omnibus ciuitatis oneribus, tributis, & uilioribus officijs immunis*

L. quisquis. C. ad. l. Iul. Maiest. *fuit. Honorius & Arcadius Imperatores quemlibet senatorem corporis sui partem esse censuerunt, ut in eorum Rescripto ad Eutrochium apertè declaratur. Fenestella de senatoria dignitate scriptum ita reliquit; Penes senatores adeo semper summa Reip. innixa est, ut ne reges quidem aut consules, aut dictatores, aut alius quispiã magistratus inconsulto senatu quicquam moliretur, adeo*

 ut cum

ut cũ Tarquinius Superbus pleraq; præter ſenatus au-
ctoritatem decerneret, tum demum amiſſo regio nomine
Tyrannus appellaretur. Merito igitur poëtarum prin
ceps Virgilius, qui ſemper ad Romanos reſpicit, etiam
ſi aliud agere uideatur, ſanctum appellat ſenatum cum
ita inquit;

Iura, magiſtratusq; legunt, ſanctumq; ſenatum.

Merito Claudianus cenſet Romam ideo floruiſſe, quia
claro ſenatu cincta, & munita conſilijs optimis regere-
tur, ſic enim ait;

Floreat, & claro cingatur Roma ſenatu.

Merito ampliſſimus ordo, & orbis terrarum ſanctiſſi-
mum grauiſſimumq; conſilium uocitabatur, ut de Prouin
cijs conſularibus Cicero, Reduxit me cum illo in gra-
tiam ordo ampliſſimus, & in Catilinam ait, In hoc or-
bis terrarum ſanctiſſimo grauiſſimoq; conſilio. Nihil
enim per ſe populus Romanus, quamuis maximam habe-
re libertatem uidebatur, ſtatuere, aut confirmare pote-
rat, niſi eius rei patres auctores fierent. Ex quo factum
eſt, ut auctoritas propriè ſenatorum, maieſtas uero po-
puli Romani diceretur, quod in Philippicis ita Cicero
demonſtrat; Omnes ad auctoritatem huius ordinis, ma-
ieſtatemq; populi Romani defendendam conſpiraſſe ui-
deantur. hinc imminutæ auctoritatis crimen in eos qui ſe-

natum offendissent, & læsæ uel imminutæ maiestatis, qui cōtra populum Romanum aliquid moliti fuissent, uel contra Principem atq; Imperatorem qui in populi Romani locum successit. Quot autem & quanta essent senatorij ordinis ornamenta, quibus immensam quandam dignitatem præ se ferebat, pro A. Cluentio Cicero sic ostēdit; Senatorem hoc queri non posse propterea quod ea conditione proposita petere cœpisset, quodq; permulta essent ornamenta, quibus eam mitigare molestiam posset, locus, auctoritas, domi splendor, apud exteras nationes nomen & gratia, toga prætexta, sella curulis, insignia, fasces, exercitus, imperia, prouinciæ. Quamuis enim singuli senatores hæc omnia non haberent, nemo tamen ea consequi poterat, nisi senator antea factus fuisset. siquidem auctoritas senatus (ait Cicero) decus honestatē, laudem, dignitatem desiderat. Illa uero tria quæ Suetonius in Augusto commemorat, omniū senatorum erant communia insigne uestis, ius spectandi in Orchestra, & publicè epulandi facultas. Omnes enim senatores eam tunicam gestabant, quæ Latusclauus uocabatur, ut antea demonstrauimus. Orchestra uero locus erat in Theatri medio, scenæ uicinus, in quo senatorum & magistratuum erant loca ad spectandum designata, quæ sic appellabatur, quod in ea saltationes fieri consueuissent, quibus

senatores,

senatores, & reliqui spectatores oblectarentur. neque cuiquam omnino licebat in Orchestra sedere, nisi aut senator esset, aut senatoris filius. quod tamen honoris gratia senatores ipsi nonnullis externis hominibus aliquando concedebant. Legimus enim interdum legatis exterarum nationum fuisse permissum, ut cum senatoribus in Orchestra publicos ludos spectare possent. post Orchestram ordines & gradus erant paulatim ascendentes in Theatro, in quibus promiscua plebeiorum multitudo spectandi gratia sedebat, sed postea lex ab Othone Roscio lata fuit, qua cauebatur, ut in primis quatuordecim ordinibus equites tantum considerent. Præterea ius epulandi publicè soli senatores habebant. erant enim sodalitates quædam & conuiuia, quæ in honorem Deorum immortaliũ statis temporibus publicè fiebant, in quibus solis senatoribus accumbere licebat, omnes autem in togis candidis accumbebant. his sodalitatibus apud Ciceronem Catose mirificè delectari solitum tradit. De senect. *Memoriæ proditum est P. Scipionem Africanum superiorem cum longo tempore cũ Tib. Gracco inimicitias exercuisset, tandem in Capitolio cũ senatus frequens ad Iouis epulum cõuenisset, auctoribus patribus conscriptis eas deposuisse, neq; tantũ fuisse conciliatum, sed etiam filiam suam Corneliã statim ibidẽ præsente senatu Gracco despondisse. Suetonius in* Val. Max. li. 4. cap. 2.

Augusto scribit, ipsum Augustum nonnullis senatoribus, quos à senatu remouerat, seruasse tamen insigne uestis, & spectandi in Orchestra, epulandiq; publicè ius. Cicero uerbis atrocissimis uatinium insectatur, quod in epulo Q. Arrij cum toga pulla accubuisset, cum cæteri omnes essent albati. uescebantur autem in templis hoc est in eisdem locis ubi etiam senatus habebatur, nam equites & plebeij siquando publicè epulabantur, ut in triumphis, in supplicationibus, in funeribus fieri consueuerat, ij non in curia, aut loco per augures consecrato, quemadmodum senatores, sed in profanis locis accumbebant. hoc igitur etiã senatoriæ dignitatis proprium erat, ut in templis epulandi publicè ius haberent. Augustus Cæsar tanta in senatum obseruantia semper usus fuit, ut quoties in curiam ingrederetur singulos nominatim sedentes salutaret, & cum discederet, nullo se mouente singulis uale diceret. Adrianus Imperator cum libertum suũ, quem ualde amabat, inter duos senatores medium ambulantem uidisset, unum ex satellitibus suis misit, qui illli colaphum incuteret, & admoneret, ne se parem illis esse crederet quorum adhuc seruus esse posset, Alexander Seuerus præter cætera ornamenta rhedis etiam argenteis, & uehiculis auratis senatoribus uti concessit. Id etiam obseruauimus, quod ad rem propositam magnopere facit, cum

ad exteras

ad exteras nationes aliquis Romanus senator olim acce
deret, etiam si nullum gereret magistratum, tamen summo
mo cum honore passim hospitio publico suscipi consueuisse
se, qua de causa Cicero grauiter in iudicio conqueritur,
quod Mamertina ciuitas, cum in Siciliam cõtra Verrem,
rem, cui Mamertini erant amicissimi inquirendi gratia
accessisset, non se publico hospicio suscepisset. Ecquae ciui
tas est (inquit) non modo in prouincijs nostris, uerum
in ultimis nationibus, aut tam potens, aut tam libera, aut
etiam tam immanis ac barbara? Rex deniq; ecquis est,
qui senatorem populi Romani tecto ac domo non inui
tet? qui honos non homini solum habetur, sed primum po
pulo Romano, cuius beneficio nos in hunc ordinem ue
nimus, deinde ordinis auctoritati, quae nisi grauis erit
apud socios, atq; exteras nationes ubi erit imperij nomen
& dignitas? Mamertini me publice non inuitauerunt,
me cum dico, leue est, senatorem populi Romani si non
inuitauerunt honorem debitum detraxerunt non homini
sed ordini. nam ipsi Tullio patebat domus locupletissima
& amplissima Cn. Pompeij Basilici, quo etiam si esset
inuitatus a uobis, tamen diuertisset. erat etiam Percen
niorum, qui nunc item Pompeij sunt, domus honestissima,
quo L. frater meus summa illorum uoluntate diuertit. Se
nator populi Romani quod in uobis fuit, in uestro oppi

do iacuit, & pernoctauit in publico. nulla hoc alia ciuitas unquam commisit. hæc ibi Cicero. Quantam igitur eam dignitatem fuisse putandum est, quam non solum populus Romanus, sed etiam reliquæ ciuitates, reges, populi, nationes maiorem in modum obseruabant? & admirabantur? & quam si qua ciuitas non publicè uenerata fuisset, magnum admisisse flagitium existimabatur?

De Gentilitate Senatorum. CAP. X.

CUm igitur ex antiqua consuetudine tanta esset ordinis senatorij dignitas, ut iam à nobis explicatum est, & nobilibus tantum ac bonis uiris curia pateret, factum est, ut apud Romanos olim, soli patricij, quiq; natalium splendore senatoriam dignitatem assequi poterat, gentem obtinere gloriarentur, reliqui autem omnes non gentem, sed stirpem habere dicerentur. Sic enim apud T. Liuium P. Decius de patricijs loquens ait; Semper ista audita sunt eadem, penes uos auspicia esse, uos solos gentem habere. Quibus uerbis intelligitur, gentiles proprie dictos ipsos inter se patricios, quæ appellatio hoc etiam tempore in usu est. nam gentiles homines uulgari lingua nostra uocantur, qui à claris maioribus,

& nobili familia nati sunt. quod etiam in Gallica lingua seruari Budæus annotauit. Quod si quis ignobilis esset, is olim sine gēte esse dicebatur, unde Horatius ita inquit;

Qui quamuis periurus erit, siue gente, cruentus.
Sanguine fraterno, – Cicero pro Domo sua P. Clodium insectatur, quòd cum patricius esset, homini plebeio se in adoptionem dedisset, ut Tribunus plebis fieri posset, Perturbatis (inquit) sacris, contaminatis gentibus, & quas deseruisti, & quas polluisti. ait enim à Clodio gentes contaminatas fuisse, quas deseruerat, & polluerat, cum in plebeiam familiam per adoptionem transiuisset, quæ gentem non habebat, sed stirpem tantum. Gentiles igitur inter se uocabantur patricij, qui ex eadem essent gente atq; familia, & qui eodem agnomine uterentur, ut Cornelij inter se, Fabij, Valerij, Tulij, qui deinde prænominibus distinguebantur. nam in Topicis ita Cicero Gentiles definit ex Mutij sententia; Gētiles sunt, qui eodē inter se nomine sunt, & qui ab ingenuis oriūdi sunt, & quorum maiorum nemo seruitutem seruiuit, & qui capite minuti non sunt, merito ergo (inquit Alciatus) quidā interpretātur gentiles clarioris familiæ agnatos, quin idē Cicero primo de Oratore gentē in patricijs esse, in plebeijs stirpē apertè demōstrat, cū ita inquit; Quid? qua de re inter Marcellos et Claudios patricios centū uiri iudicarunt.

cum Marcelli ab liberti filio stirpe, Claudij patricij eiusdē hominis hæreditatem gente ad se rediisse dicerent? nonne in ea causa fuit oratoribus de toto stirpis & gentilitatis iure dicendum? Existimant autem patricios illud ius habuisse, ut cum aliqua caduca esset hæreditas excluso ærario cuiuslibet cognominis sui bona gentilicio iure ad se traherent. Ex quo facile potest intelligi, quæ essent hæreditates gentiliciæ, quibus (ut Suetonius scribit) Cæsarem Sylla multauit. nam in duodecim tabulis ea lex erat, si paterfamilias intestatus moritur familia pecuniaq; eius agnatorum gentiliumq; esto. Nihil autem ad sanguinis uinculum gentilitas pertinebat, sed tantum ad nobilitatem & familiam. nam quicunq; exempli gratia ex Fabiorum gente fuissent inter se gentiles dicebantur, etiam si nullo uel cognationis, uel affinitatis sanguine coniungerentur. unde Cicero primo Tusculanarum Quæstionum libro Seruium Tullium Romanorum Regem gentilem suum appellat, quod eodem nomine uocaretur. perinde quasi Tulliorum familia ex qua natus erat ipse Cicero gentilis ac patricia fuisset. Primo igitur in ipsa Romana ciuitate gentiles tantum inter se patricij, senatorumq; filij uocabantur. postea uerò extra ciuitatem gentiles etiam alia significatione præsertim in iure ciuili dici cæpti sunt, illi, qui Romano imperio subiecti

iecti non essent, quia non lege ciuili, sed iure gentium uiuerent. In sacris autẽ literis gentiles uocantur, qui Christianæ legi non parent, qui etiam pagani nominantur, propterea quod non sint Christi milites. nam in ciuili iure pagani dici solent ij, qui non militant, sed in pagis ac uillis res suas agunt.

De Potestate atq; aucto=ritate Senatus. CAP. II.

MAximam uerò semper fuisse Romani Senatus potestatem atq; auctoritatem nemini profectò dubium esse potest: cum statim ab initio Romulus (ut Dionysius scribit) posteaquam senatum ex centum illis patribus constituisset in eorum potestate esse uoluerit, ut omni de re, de qua Rex ipse retulisset, inter se consultarent, & quod eorum plurimis usum fuisset, id etiam Rex ipse sequeretur. quod non tantum in ciuitatis administratione sed in ijs etiam quæ ad belli gerendi rationem pertinerent, diligenter obseruari uoluit. Itaq; iuris omnis publici potestas, atq; auctoritas deinde penes senatum semper fuit. quamuis enim populus Romanus, aut Tribuni plebis aliquid forte decernerent, & leges aliquas ferrent, non tamen illę prius unquam ratæ habebantur, quàm senatus approbasset. Quin etiam ultra publici iuris admi- Lib. 2.

nistrationem illa quatuor omnium grauissima atque maxima semper ita senatus propria fuerunt, ut nunquam populus aut Tribuni plebis eis intercedere, uel adimere senatui conati fuerint; Primum ut legati ex huius unius ordinis auctoritate legerentur, qui uel pacis essent interpretes, uel belli nuncij, uel Reip. curatores, uel prouincialium munerum ministri, uel denique rerum omnium quas senatus ipse decreuisset libere legationes obirent. Alterum, ut quibuscunque uellet prouincias administrandas demandaret, quæ tamen senatoribus tantum ipsis decerni solebant, siue consulares essent, siue prætoriæ. nam ita Romani ueteres prouincias distinxerant, ut ex eis aliæ consulares uel proconsulares, aliæ prætoriæ, uel proprætoriæ dicerentur. & consulares quidem uel proconsulares illæ prouinciæ uocabantur, quæ tantum à consulibus uel proconsulibus administrari solebant, qualis fuit Macedonia, Syria, Gallia, de quibus extat adhuc Luculentissima Ciceronis oratio habita in senatu, quæ de Prouincijs consularibus inscribitur. Prætoriæ uerò uel proprætoriæ dicebantur illæ prouinciæ, quas Prætores, uel proprætores administrabant, qualis Sicilia fuit, & Sardinia, & Hispaniæ, & aliæ nonnullæ. Senatus igitur hanc potestatem habebat, ut has omnes prouincias etiam iniussu populi decerneret, & Consulibus atque Prætoribus

toribus in prouincias exeuntibus Legatos & Quæstores daret. Quod si forte multi senatores atq; magistratus eandem prouinciam peterent, sortes ducebantur, ne cuiquam fieri uideretur iniuria, si alter ei præferretur. atq; ita quæ cuiq; prouincia sorte obtigisset, eam administrabat. Sæpe etiam senatus iussu Consules ita prouincias sortiebantur, ut quot essent decernendæ singulæ suo ordine proponerentur, deinde omnium consularium si consulares essent prouinciæ, uel prætoriorum si prætoriæ in urnam nomina cōijcerent, & cuius nomen primum exisset, ille in prouinciam primo loco propositam mitteretur, cuius secundum in secundam, atq; ita deinceps. Itaq; multi sæpe etiam inuiti quorum sortes exissent in prouincias ire cogebantur, nisi forte senatus aliter censuisset. de hac re Cicero primo ad Atticum libro ita scribit; Senatus decreuit, ut Consules duas Gallias sortirentur, delectus haberetur, uocationes ne ualerent, legati cum auctoritate mitterētur, qui adirent Galliæ ciuitates, darent operā ne hæ cū Heluetijs se iūgerent. Legati sunt Q. Metellus Creticus, et L. Flaccus, et τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον, Lētulus Clodiæ filius. atq; hoc loco illud nō queo præterire, quod, cū de consularibus mea prima sors exisset, una uoce senatus frequēs retinendū me in urbe cēsuit. hoc idē post me Pōpeio accidit. ut nos duo quasi pignora Reip. retineri uideremur.

Tertium, ut Imperatores ad bella gerenda, quos idoneos esse censeret, eos diligeret, atq; etiam extra ordinem in prouincias mitteret, nisi forte senatorum inter se sententiæ discreparent, tunc enim ad populum prouocabant, & quem populus aliquo Tribuno plebis legem ac rogationem ferente Imperatorem depoposcisset, eum senatus dabat, & auctoritate sua confirmabat. quod satis constat ex lege Manilij, quam Cicero politissima illa Oratione, qua Cn. Pompeij laudes amplexus est, populo Romano suasit, ut Pompeius ad bellum contra Mithridatem gerendum mitteretur. Quartum, ut ærarij dispensationem haberet, et pecunias publicas prout Reipub. necessitas postulare uideretur arbitrio suo erogaret. Itaq; senatus & stipendia militibus, & uiatica legatis, & Imperatoribus sumptus ex ærario depromebat. nam Quæstores & urbani, & prouinciales pecuniæ publicæ rationes ad senatum referebant, & uectigalia prouinciarum, pecuniasq; ex manubijs in ærarium deferri curabãt. Erat autem Romanum ærarium in arce munitissima Capitolij, in æde Saturni constitutum. ubi non tantum pecuniæ publicæ, sed etiam leges, & senatusconsulta, & acta omnia publica diligentissime seruabantur. Ædem enim Saturni potissimum ad hæc officia delegerant, quoniam Saturni tempore nullam in hominibus ne-

que

que auariciam, neq; improbitatē fuisse memoriæ proditū est. In eiusdem templi parte intima alterum erat ærarium, quod sanctius dicebatur, in eo magna pecuniæ uis prorsus intacta (quod ait Liuius) ad ultimos Reip. casus custodiebatur. hæc omnia Cicero breuiter attingit in ea oratione, quam in Vatinium habuit, qui senatus potestatem & auctoritatem labefactare conatus fuerat. sic enim ait; Ne hæc quidem senatui relinquebas, quæ nemo unquā ademit, ut legati ex eius ordinis auctoritate legerentur? adeo ne tibi sordidum consilium publicum uisum est? adeo afflictus senatus ut non nuncios pacis ac belli, non curatores, non interpretes, non bellici consilij auctores, non ministros muneris prouincialis senatus more maiorum deligere posset? eripueras senatui prouinciæ decernendæ potestatem, imperatoris deligendi iudicium, ærarij dispensationem, quæ nunquam sibi populus Romanus appetiuit, qui nunquam ante summi cōsilij gubernationem auferre conatus est. Ex his intelligi facile potest, quanta esset, & quam longè lateq; pateret senatus auctoritas. Nihil enim omnino quod alicuius esse momenti uideretur in Rep. sine auctoritate senatus agi poterat: & siquid esset actum, ab ipso senatu rescindebatur. Sed quamuis tam ingens esset huius ordinis potestas, nihil tamen de ciuibus Romanis iniussu populi decernere poterat, quod Lib.27.

Decad. 3. li. 6. *ita Liuius atteſtatu, ubi Attilium Regulum loquentem facit; Per ſenatum agi de Campanis, qui ciues Romani ſunt, iniuſſu populi non uideo poſſe.*

De Principe Senatus.

CAP. XII.

HVius tam uenerandi conſilij princeps non perpetuus aliquis erat, ſed quinto quoque anno per Cenſores unus eligebatur è ſenatorum numero, qui iam ampliſſimis honoribus, & rerum geſtarum gloria magnopere floruiſſet, atque omnium iuſtiſſimus & optimus haberetur. Qualem te Princeps integerrime ſanctiſſimeque Paule Origoni ciuitas noſtra iure optimo ueneratur, hoc ſaltem uno Romana ciuitate fœlicior, quod nequaquam eo timore premitur, ut poſt quintum annum ſicut apud Romanos fieri conſueuerat, ab iſto principatu remouearis, ſed te certum ac ſtabilem ſenatus noſtri principem, & patronum ſuum, quoad tibi uita ſuppeditabit, maximo cum gaudio, & animi iucunditate uidebit. Faxit Deus Opt. Max. ut longiſſimo tempore patria noſtra tua iſta incredibili bonitate ſapientiaque perfruatur. Verum de ſenatus Romani Principis dignitate Plutarchus in P. Scipione Africano ſuperiore ſcribit in hunc modum; Principem ſenatus Africanum legerunt, quod

honoris

honoris genus ijs tantum deferri consueuit, qui auctoritatem & gloriam maximis in Remp. meritis præstantissimisq; rebus gestis esset antea consecutus. Neminem autem in senatus Principis locum eligi solitum accepimus nisi qui uel ex censorijs uiris natu maximus esset, uel qui cum esset consularis aut triumphalis senatui populoq; Romano gratissimus esse censeretur. Quod uero Censorum hoc officium ac munus esset, ut senatus principem eligerent T. Liuius Decadis tertiæ libro nono perspicuè docet his uerbis; Censores interim Romæ M. Liuius, & C. Claudius senatum recitauerunt, princeps eorum delectus M. Fabius Maximus. interdum etiam honoris & amplitudinis gratia idem uir si se optimè gessisset, uerum, & tertium, & sæpius à Censoribus cum lustrum conderetur, in senatus principatu confirmabatur, quod idem Liuius ita declarat; Censores T. Quintius Flaminius, & M. Claudius Marcellus senatum perlegerunt, princeps in senatu tertiũ Lectus P. Scipio Africanus. Plutarchus in Paulo Aemilio scribit, à Paulo Aemilio censore principem in senatu lectum fuisse M. Aemyliũ Lepidum, qui quater antea iam senatus princeps fuerat. Hoc tamen rarissimè contingebat, & pauci (sicut ait Virgilius) – quos æquus amauit Decad.3.li.8.

Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera uirtus

Dijs

Dijs geniti potuêre. – quanti enim uiri eſt, ei præeſſe cõſilio, quod omnium ſanctiſsimum grauiſsimumq́ & re uera ſit, & ab omnibus habeatur? cum enim ſenatus auctoritas Principibus etiam ipſis, & Regibus, atq; Imperatoribus quid agendũm, quid fugiendum ſit ſapientiſsimè iuſtiſsimæq́ præſcribat, quis non illum hominem tãquam numen aliquod ueneretur, qui principem in ſenatu locum obtineat? Quo magis atq; magis ipſe mecum tuã ſæpius Paule Origoni ſingularem ac propè diuinam mentis altitudinem admiror, qui in hoc ſenatu noſtro Mediolanenſi, qui licet imperij amplitudine ueteri illi Romano ſenatui ſedat, fide tamen, & religione, & iuſtitia, & æquitate, & clementia, cæteriſq́ uirtutibus omnibus longe ſuperior atq; præſtantior eſt, tanto cum omnium aſſenſu et approbatione Caroli Quinti Imperatoris electione, uotis omnibus & ciuium noſtrorum & ſenatorum ſuffragantibus, principatum aſſecutus es. In quo tam æqua Lance cuncta diſpenſas, ut æquitatis & ſapientiæ tuæ noſtris oculis quotidie noua lux oboriatur. Sed ad Romanos redeo. Plinius unã Fabiorum familiam præter cæteras admiratur, in qua, quod nulli unquam antea contingerat, tres continui principes ſenatus fuerunt, M. Fabius Ambuſtus, Fabius Rutilianus filius Q. Fabius Gurges nepos.

De officio

De Officio Senatus.

CAP. XIII.

COgnita ſenatus auctoritate atq; poteſtate, nihil ne gocij eſt eiuſdem etiam officium cognoſcere, quod erat præcipuum in conſtituendo iure communi, ſtatuq; ci uitatis, in prouincijs decernendis, in eligendis Imperato ribus, in mandandis exercitibus, in legationibus mitten dis, & admittendis, in legibus ferendis & abrogandis, in fœderibus faciendis, ſi quid agendum eſſet de bello, ſi quid de pace ſententiam ferre, ſupplicationes decernere, triumphos concedere, uel denegare. Conſilio deniq; ac ſapientia Remp. uniuerſam regere, atq; gubernare. ni hil enim penitus in adminiſtranda Rep. gerendoq; impe rio niſi patrum auctoritate, & ſenatus conſulto decerni poterat. Itaq; Cicero bonum ſenatorem publici conſilij auctorem & moderatorem iure optimo uocat. Idem Ci cero tertio de Legibus libro tres leges ponit, quæ ad of ficium boni ſenatoris pertinent; Is ordo (inquit) uitio uacato, cæteris ſpecimen eſto, cauſas populi teneto. Cum enim primum omni uitio carere ſenatorem lex iubeat, ne ueniet quidem (ait) in eum ordinem quiſquam uitij parti ceps Nam apud ueteres Romanos erat ea ſeueritas, ut etiam minima quæq; uitia caſtigarent. quod ſi quiſpiam

ſenator uel exigua flagitij ſuſpicione contaminatus eſſe ui-deretur, eum cenſores cum luſtrum conderent, & ſena-tum perlegerent, à ſenatu reijcebant, uolebant enim (ut lex præcipit) ſenatorium ordinem probitatis & continẽ-tiæ cæteris uniuerſis ciuibus ſpecimen & exemplar eſſe. ut enim cupiditatibus principum, & uitijs infici ſolet tota ciuitas, ſic emendari, & corrigi continentia. Quare pernicioſius de Rep. merentur uitioſi principes, quod non ſolum uitia concipiunt ipſi, ſed ea infundunt in ciuita-tem. nam qualeſcunq; ſummi ciuitatis uiri ſunt, talis etiam ciuitas eſſe ſolet. & quæcunq; mutatio morum in princi-pibus exiſtit, eadem in populo ferè ſubſequitur. uerum enim illud eſt quod Iuuenalis ait;

Omne animi uitium tanto conſpectius in ſe.
Crimen habet, quanto maior qui peccat habetur.

Hoc igitur inter officia ſenatoris primum eſſe lex iubet ut diligentiſſimè caueat ne uitam ſuam aliquo uitio com-maculet, ſed omni penitus criminis ſuſpicione careat. Alterum ut cæteris ciuibus probitatis & integritatis ſpecimen ſit, & ita ſe publicè gerat, ut ne minimam qui-dem exemplo ſuo peccandi ciuibus occaſionem præbeat. Tertium, ut cauſas populi teneat. Eſt enim (ait Cice-ro) ſenatori neceſſarium noſſe Remp. idq; latè patet, quid habeat militum, quid ualeat ærario, quos ſocios ha-beat

beat, quos amicos, quos stipendiarios, qua quisque sit lege, conditione, fœdere, tenere consuetudinem decernendi, nosse exempla maiorum, quod genus omne scientiæ diligentia memoriæ conseruatur, sine quo paratus esse senator nullo modo potest.

De Ratione legendi Senatus. CAP. XIIII.

SEd iam quærendum hoc loco mihi uidetur, quinam essent apud Romanos, qui ius & facultatem haberent senatores eligendi, principio quidem Reges ipsi senatum legebant, deinde Regibus exactis Consules, tum hoc munus & officium ad Censores delatum est, qui quinto quoque anno & eos, quos tanto honore dignos esse iudicarent, in senatum admitterent, & eos, qui aliquid offendissent, à senatu reijcerent. Interdum tamen etiam Dictatorem, & Triumuiros legendi senatus gratia creatos legimus. Ac primo quidem ciues tantum Romanos summa dignitate præditos, & amplis honoribus functos uel à Censoribus, uel à Dictatore, uel à Triumuiris, qui ius legendi senatus haberent, eligi solitos inuenimus, deinde per fauorem & gratiam ex equestri ordine minus etiam dignitum plebeij homines, qui gratiosi essent, & plurimum opibus ualerent, habita censius rationa,

proxima (ut mos erat) M. Fabium Buteonem ex sena tusconsulto sine Magistro equitum Dictatorem in sex menses dixit. is ubi cum lictoribus in Rostra ascendit, recitato uetere senatu, inde primum ad demortuorum lo cum legit, qui post L. Aemylium, & C. Flaminium Censores curulem magistratum cepissent, necdum in se natum lecti essent, ut quisque eorum senator primum crea tus erat, tum legit, qui ædiles, tribuni, prætores, quæ storésue fuerant, tum ex ijs, qui spolia ex Romano hoste domi haberent, aut ciuicam coronam accepissent. Ita cen tum septuaginta septem cum ingenti approbatione omniũ in senatum lectis, extemplo se magistratu abdicauit. In his illud præter cætera animaduersione dignum est, se natores multo ante creari solitos, quam in senatum lege rentur. At uerò postquam oppressa libertas Romana fuit, ipsi Cæsares, quos uolebant, in senatum legebant, & Augustus quidem Cæsar (ut antea demonstraui mus) ad pristinum splendorem senatum reuocavit. sed deinde subsequentes Imperatores pro libidine sua nihili senatoriam maiestatem facientes, iterum ordinem sanctis simum inquinarunt: donec Vespasianus aliquod huic tã to malo remedium attulit. nam (ut Suetonius scribit) am plissimum ordinem exhaustum uaria cæde, & ueteri ne gligentia contaminatum purgauit, & honestissimo quoque

 Italicorum

Italicorum, & prouincialium allecto suppleuit. Adrianus Imperator non nisi spectata uirtute, atq; nobilitate uiros unquam in senatum legit, & cum Arcennium ex præfecto prætorij senatorem faceret, dixit se nihil amplius aut maius habere, quod in eum conferret.

De Habendo, vel cogendo Senatu. CAP. XV.

NVnc uidendum est, qui congregandi senatus, & consulendi potestatem haberent. neq; enim cuiuslibet magistratus hoc erat officium. neq; perpetuo facile senatus haberi poterat. M. Varro in literis, quas ad Oppianum dedit, quæ sunt in libro Epistolicarum Quæstionum quarto (sicuti Gellius testatur) primum ponit, qui fuerint, per quos more maiorum senatus haberi soleret, eosq; nominat, Dictatores, Consules, Prætores, Tribunos plebis, Interregem, Præfectum urbis, neq; alij, præter hos ius fuisse dicit, facere senatusconsultum: quotiesq; usu uenisset, ut omnes isti magistratus eodem tempore Romæ essent, tum quo supra ordine scripti sunt, qui eorũ prior alijs esset, ei potißimũ senatũ cõsulendi ius fuisse. Addit deinde extraordinario iure Tribunos quoq; militares, qui pro Consulibus fuissent, item Decẽuiros, quibus imperium consulare tum esset, item Triumuiros

uiros Reip. cōstituendæ gratia creatos ius consulendi senatum habuisse. Cicero tertio de Legibus libro senatori tria fuisse iussa scribit: primum ut uocatus adesset, nam grauitatem res habet, cum frequens ordo est. Alterum ut loco sententiam diceret, hoc est cum rogatus esset ab eo, qui consulendi potestatem haberet. Tertium, ut modo uteretur in dicendo, ne esset infinitus: nam breuitas non modo senatoris, sed etiam oratoris magna laus est in sententia. Ponit etiam ibidem hanc legem; Senatori qui necaderit, aut causa, aut culpa esto. pignus enim capiebatur, & multa irrogabatur senatori, qui quo tempore debebat, in senatum non uenisset. Cicero prima Philippica, Quid erat causæ, cur in senatum Hesterno die tam acerbè cogerer? solus ne aberam? an non sæpe minus frequenter fuistis? an ea res agebatur, ut etiam ægrotos deferri oporteret? item, Quis autem unquam tanto damno senatorem coëgit? aut quid est ultra pignus aut multam? Sed tamen qui sexagesimum annum excessissent senatores, inuiti ut uenirent, cogi non poterant: quamuis boni senatoris semper habitum fuerit in senatum frequenter uenire. Legimus Catones ambos, quamuis ualde senes essent, tamen in senatum assiduè uenire solitos. Duabus autem de causis cogi non poterant senatores ad ueniendum si noluissent, primo

ferrent, totam Remp. sum complexus. Diebus uerò festis, & comitialibus, & ludis publicis senatus cogi non solebat. sic enim ad Quintum fratrem Cicero scribit; consecuti sunt dies comitiales per quos senatus haberi non poterat. Quoties autem senatus habebatur uel legitimus, uel indictus dicebatur, ut Iulius Capitolinus in Gordianis, Non legitimo (inquit) sed indicto senatus die Consul iam domi conuentus. Suetonius in Augusto, sanxit ne plusquam bis in mense legitimus senatus ageretur Calendis, & Idibus. Spartianus in Adriano, senatui legitimo, cum in urbe esset, uel iuxta urbem semper interfuit. Indictus senatus uel edictus tunc uocabatur cum propter occurrentia negocia præter consuetudinem indicebatur. ut Suetonius in Cæsare. Postquã Senatus Idibus Martijs in Pompeij curiam edictus est. Qui uerò senatum habiturus esset, prius hostiam immolare, auspiciumq; capere consueuerat. Augustus Cæsar instituit, ut quisq; senator cum in curiam ingressus fuisset, antequam consideret, thure ac mero supplicaret apud aram eius Dei, in cuius templo senatus haberetur.

De Loco Habendi Senatus. CAP. XVI.

L At

AT uero quo maior esset in decernendis rebus sanctitas atque religio, tantum in locis per augures constitutis, quæ templa uocabantur, haberi senatus poterat. sic enim quasi in conspectu Deorum immortalium consti tuti senatores, cum sententias dicerent, maiori cum reuerentia quid agēdum esset in Rep. sine ulla fraude aut malicia proferebant. Is autem locus quicunque fuisset, in quo senatus habebatur, à publicarum rerum cura curia uocabatur. Cicero libro de Finibus tertio, de M. Catone posteriore uerba faciens ait, eum scientiæ tam auidum fuisse ut etiam in ipsa curia legere soleret, dum senatus cogeretur. Multas autem curias, in quibus haberetur senatus, Romæ fuisse legimus. nam in curia etiam Hostilia, Pompeia, Iulia cum essent antea loca profana, templa fuerunt ab Auguribus constituta, ut in eis senatusconsulta iusta ac legitima fieri possent. non tamen omnes ædes sacræ templa dicebantur, ut M. Varro testatur, sed tantum illæ, quæ per Augures essent auspicato consecratæ. uarijs autem in templis congregari senatus consueuerat, quod ex antiquis scriptoribus haud difficulter intelligi potest, ut in Capitolio, in æde Iouis statoris, in æde Castoris, in Apollinis æde, in æde Telluris, in æde Concordiæ, in æde Bellonæ, & denique in ædibus omnibus augurato conditis, quæ templa dicebantur.

bantur. Cicero pro P. Sylla, cum in Capitolium nos ſe natum conuocauiſſemus. idem in Catone maiore, Senatum in ædem Iouis ſtatoris uocaui, rem omnem ad Patres con. retuli. Idem Tertia in Verrem Actione, auſum eſſe in æde Caſtoris celeberrimo, clariſſimoq; monimento, quod templum in oculis, quotidianoq; aſpectu populi Romani eſt poſitum, quo ſæpenumero ſenatus conuocatur, quo maximarum rerum frequentiſſimè quotidie aduocationes fiunt, in eo loco, in ſermone hominum audaciæ ſuæ monimentū æternum relinquere. Cælius lib. Epiſtolarū octauo, ſed cum ſenatus habitus eſſet ad Apollinis, idē, in æde Apollinis ſcribendo affuerunt. Cicero prima Philippica, unum illum diem quo in æde Telluris ſenatus fuit, Lāpridius cum ſenatus frequens in curiā, hoc eſt in ædem Concordiæ, templum inauguratum cōueniſſet. in æde uero Bellonæ extra urbem ſenatus cogebatur, cum de triumpho aliquo eſſet agendum, aut cum exterarum gentium legati eſſent audiendi, quos in urbem ingredi nolebant T. Liuius Decadis quintæ libro quinto ſic ait; M. Popilius conſul Romā rediit ſenatusq; ex tēplo in ædem Bellonæ eſt uocatus. Senaculum etiam dicebatur locus ubi ſenatus haberetur, et olim apud Romanos tria tantū fuêre ſenacula, ſicuti Feſtus tradit, poſtea diuerſis temporibus uariis in locis (ut diximus) ſena-

quamuis uarijs in locis cogeretur ſenatus, nuſquam tamen niſi in locis augurato conditis, hoc eſt in templis, ut initio diximus, eum haberi licebat: niſi fortaſſe prodigium aliquod accidiſſet. nã (ut ait Plinius) Eſt frequens in prodigijs priſcorum bouem locutum, quo nunciato ſenatum ſub diuo haberi ſolitum. Li.8.ca.45.

De Tempore Habendi Senatus. CAP. XVII.

QVid? quod aliquid nocturno tempore decernere nefas eſſe iudicabant? uolebant enim quicquid ageretur ab hoc ampliſſimo ſanctiſſimoq; ordine, id orto iam Sole, & clara luce fieri, ſine ulla fraudis, aut doli ſuſpicione, ſine timore, ſine odio aut beneuolentia, libere ſecuroq; animo, quod e Rep. uideretur eſſe, conſtituere. neq; ullas omnino ſuis ſententijs, & ſenatuſconſultis latebras quærere. Quamobrem quod ante ſolis exortum, aut poſt eius occaſum à ſenatu decretũ fuiſſet, id M. Varro nullius fuiſſe ponderis, nullius auctoritatis ac momenti ſcribit, atq; hoc cenſorum munus fuiſſe, ut diligentiſſime uiderent, per quos, & quo tempore factum eſſet ſenatuſconſultum: ut nullum omnino ratum eſſe paterentur, niſi quod ab ijs eſſet factum, qui poteſtatem haberent, & eo tempore, quo leges, & inſtituta Romanorum fieri permittebant. A. Gellius li. 14. cap. 7.

liqua, uacabat præterea ſenatus ab Idibus ſext. per tres fere menſes ad Nouembrem uſq; menſem, quod oſtendit Suetonius in Auguſto.

De Rogandis ſententiis. CAP. XVIII.

QVI Senatum congregabant, ijdem etiam de rebus, quæ ad Senatum referrentur, ſententias rogare ſolebant. ſed mos rogandi ſententiam non ſemper unus atque idem fuit. uerum pro eorum arbitrio, qui coëgiſſent conſulendi gratia ſenatores frequenter uariari ſolitus eſt. Atq; ab initio quidem fuit ea conſuetudo, ut qui priores in ſenatum à cenſoribus lecti fuiſſent, ij priore etiam loco rogati ſententiam dicerent. interdum ætatis ratio habita fuit, ut quo quiſq; natu grandior eſſet, eo prior ſententiam rogaretur. quod libro de Senectute Cicero teſtatur. ſæpe etiam qui deſignati conſules erant, primi rogabantur quod Salluſtius in Catilinæ coniuratione ſic oſtendit; Tunc D. Iunius Syllanus, primus ſententiam rogatus, quod eo tempore conſul deſignatus erat, uſu deinde factum eſt, ut in arbitrio conſulis eſſet, quem primum rogare uellet, quem ſecundum, quem tertium. non tamen alium quam conſularẽ uirũ primo loco rogari fas eſſe cẽſebãt. C. Cæſar in cõſulatu,

quem

Qui tum curuus erat ſenio, tum plurima norat.
Cicero primo libro ad Atticum ſubiraſci uidetur, quod à M. Piſone Conſule primus ipſe non eſſet rogatus ſententiam, ſic enim ait; Primum igitur ſcito, primum me non eſſe rogatum ſententiam, præpoſitumq́ue eſſe nobis pacificatorem Allobrogum, idq́ue ad murmurante ſenatu, neq́ue me inuito eſſe factum. ſum enim & ab obſeruando homine peruerſo liber, & ad dignitatem in Rep. retinendam contra illius uoluntatem ſolutus. & ille ſecundus in dicendo locus, habet auctoritatem penè principis. & uoluntatem non nimis deuinctam beneficio conſulis. T. Liuius primo libro ponit formam interrogandi ſenatum de bello faciendo, qua priſci Romani utebantur, ubi loquitur de Anco Martio Romanorũ Rege, ſic enim ait; Confeſtim Rex ex his fermè uerbis patres conſulebat; Quarum rerum, litium, cauſarum condixit Pater patratus populi Romani Quiritium Patri patrato priſcorum Latinorum, hominibusq́ue priſcis Latinis, quas res nec dederunt, nec ſoluerunt, nec fecerunt quas res dari, fieri, ſolui oportuit, dic (inquit ei, quem primum ſententiam rogabat) quid cenſes? tum ille. Puro pioq́ue duello quærendas cenſeo, itaq́ue conſentio, conſciſcoq́ue. Inde ordine alij rogabantur. quandoq́ue pars maior eorum, qui aderant, in eandem ſententiam ibat, bellum erat con-

sensu fieri solitum. Neq; illud mihi prætermittendum esse uidetur, quod quicunq; rogatus sententiã fuisset, quamuis summæ auctoritatis uir esset, atq; amplissimis honoribus functus, nunquã tamen sedens loquebatur, sed exurgebat, & stando sententiam dicebat, cum uero sermonem suum absoluisset, tunc iterum in loco suo considebat. M. Antonius libro de Oratore secundo, in quo (inquit) mirari soleo, nõ equidem istos, qui nullã huic rei operã dederũt, sed hominẽ in primis disertum atq; eruditũ Philippũ, qui ita solet ad dicendũ surgere, ut quod primum uerbum habiturus sit, nesciat. pro A. Cluētio, hic ego cũ ad respondendũ surrexi, qua cura Dij immortales, qua solicitudine animi, quo timore? Virgilius de Drãce lib. decimo.

Surgit, & his onerat dictis, atq; aggerat iras.

Ouidius ad hunc morem respexit decimo tertio Metamorphosis, ubi iudicium armorum Achillis describit;

Consedere duces & uulgi stante corona
Surgit ad hos dominus clypei septemplicis Aiax.

Homerus in Heroum concilijs ipsos etiam Reges, cum sententiam dicturi sunt, alijs sedentibus surgentes facit, & perpetuo stãtes dũ loquũtur. ut primo Iliadis Agamemnonem amplissimum Regem ait in Græcorum concilio surrexisse, ut contra Chalcantem diceret, & postea Nestorem sapientissimum senem eodem modo surrexisse,

at inter

ut inter Achillem & Agamemnon litem componeret. sic igitur etiam Romani patres, quamuis essent consulares, & triumphales rogati sententiam surgebant, & stantes orationem habebant, quod si quis forte non rogatus, aliquid in senatu dicere uoluisset, prius eum à consule, uel ab eo, qui senatum coëgerat, ueniam petere oportebat. quæ tamen non concedebatur, nisi postquam rogati essent illi, qui priorem dicendi locum haberent. nam primus locus sententiæ dicendæ consularis erat, secũdus prætorius, tertius ædilitius, quartus quæstorius. Itaq; primũ rogabãtur illi, qui cõsules fuissent, deinde qui prætores, tũ qui ædiles atq; ita deinceps. Cicero quinta Philippica sic decernit; ob eas causas senatui placere C. Cæsarẽ C. F. Põt. propr. senatorẽ esse, sentẽtiã loco prætorio dicere.

De Sententia diuidenda.

CAP. XIX.

QVotiescunq; senator aliquis indicenda sententia duas pluresue res cõplecteretur (ut ait Asconius) si nõ omnes hæ res probarentur, postulari solebat, ut sententia diuideretur, idest ut de singulis rebus seorsum referretur, quò pars una si uisum fuisset, repudiaretur, altera reciperetur. Cicero pro Milone, q; si per furiosum illum. Tribunũ senatui, quod sentiebat, perficere licuisset,

nouam quæstionem nunc nullam haberemus, decernebat enim ut ueteribus legibus tantũmodo extra ordinem quæreretur. Diuisa sententia est, postulante nescio quo, nihil enim necesse est, me omnium flagitia proferre, sic reliqua auctoritas senatus empta intercessione sublata est. quibus uerbis intelligitur id, quod decernebat senatus de P. Clodij cæde, duas res complexurum fuisse, unam ut quæreretur ueteribus legibus, alteram ut extra ordinẽ. atq; ita fuisse diuisum, ut prior pars repudiaretur, id est, ut non quæreretur ueteribus legibus, sed noua quæstio fieret, altera pars reciperetur, hoc est, ut extra ordinem quæreretur. Plinius in Epistolis, illud etiam mihi permirum uidebatur, eum quidem qui libertos relegandos, seruos supplicio afficiendos censuisset, coactum esse diuidere sententiam. hoc est, ut seorsum de Libertis & seorsum de seruis referret. Cicero primo Epistolarum Postulatum est, ut Bibuli sententia diuideretur, quatenus de religione dicebat, ei rei, quia iam obsisti non poterat, Bibulo assensum est, de tribus legatis, frequentes ierunt in alia omnia. Nam sententia Bibuli senatoris duas res complectebatur: unam ut Rex Ægypti Ptolemæus in regnum suum sine exercitu reduceretur, quod ex libris Sybillinis præcipi uidebatur; alterum, ut tres legati regem reducerent. Postulatum igitur est, ut ea sententia

diuide

diuideretur : atq; ita in priori parte sententiæ (inquit Cicero) Bibulo assensum est, quia cum religione conueniebat, quæ tollebat exercitum : & hæc res frequenti senatui placebat. in altera parte eadem Bibuli sententia fuit improbata : quia senatui non placuit, ut tres legati regẽ reducerent. Nam quoties alicui rei senatus non assentiebatur, dicebatur, Ire in alia omnia : ut Epistolarum libro decimo ad Plancum scribens Cicero; Eum senatus reliquit, & in alia omnia discessit. Publicus enim minister, cum per discessionem senatusconsultum erat faciendum ita senatui uoce præibat; Qui hoc censetis illuc trãsite, qui alia omnia, in hanc partem. dicebat autem in alia omnia, potius quã in contraria boni ominis causa, ut Festus auctor est, cuius sunt hæc uerba; Qui hoc censetis illuc transite, qui alia omnia, in hanc partem, his uerbis præit ominis uidelicet causa, ne dicat, qui non censetis. Inde factum est ut, ire in alia omnia, idem significet, quod dissentire, & alicuius sententiam improbare. quod præter Ciceronem etiã A. Hirtius circa finem octaui libri de bello Gallico sic usurpat; Discessionem faciente Marcello, senatus frequens in alia omnia transijt. hoc est, alia potius omnia probauit, quam quæ Marcellus uolebat.

De Senatusconsultis.

CAP. XX.

SEd nullum umquam maius ingeniorum theatrum fuisse certum atq; exploratum est, quam antiquus ille senatus Romanus fuerit: ubi de maximis & grauissimus rebus, non ad unius tantum urbis, aut regionis administrationem pertinentibus, sed ad totius pene terrarum orbis frequenter agebatur. Ibi mētis acumen, & ingenij praestantia maximè lucebat, ibi sententiam rogatorum in respondendo ac decernendo perspicuè prudentia sapientiaq; uidebatur, ibi tanquam in speculo quodam lucidissimo cuiusq; mens, animus, uoluntas, cupiditas apertè conspiciebatur. liberum enim erat, & concessum omnibus suo loco, quid de Rep sentirent, etiam contra omnium aliorū sententias enunciare. multi etiam eam habebant potestatem, ut intercederent, ne senatusconsulta fierent. Quare, quae tandem senatusconsulta perscribebantur, & asseruabantur, ea non aliter atq; sacrosanctae leges habebantur. Tribus autem modis obseruauimus senatusconsulta confirmari, atq; approbari solita; hoc est, uel per sententiae dictionem, uel per discessionem, uel per manus porrectionem, quod Vopiscus de Aureliano loquens ita ostendit; Deinde alijs manum porrigentibus, alijs pedibus

pedibus in sententiam euntibus, plerisque uerbo consentientibus, conditum est senatusconsultum. Illud etiam sæpe fieri solebat, ut cum de re aliqua grauissima senatus erat futurus multi senatores domi sententias suas scriberent, quas deinde in senatu de scripto recitarent. quod Cicero libro Epistolarum decimo scribens ad Plancum ita confirmat; Id ex ipso senatusconsulto poteris cognoscere. ita enim est perscriptum, ut à me de scripto dicta sententia est, quam senatus frequens secutus est summo studio. Nonnunquam etiam semel facta & confirmata senatusconsulta delebantur, & abrogabantur, quæ quidem abrogatio, dicebatur inductio senatusconsulti, propterea quòd inducto in ceram aut membranam stylo, deleretur. Cicero primo ad Atticum libro, inducendi senatusconsulti maturitas nondum est: quod neque sunt, qui querantur; & multi partim maleuolentia, partim opinione æquitatis delectantur. Suetonius in Cæsare, Amplissimis uerbis collaudatum integrum restituit, inducto priori decreto. sic etiam inducere locationem, pro eo, quod est delere, ueteres dicebant. Cicero ad Atticum primo libro; Asiani, qui de Censoribus conduxerunt, questi sunt in Senatu, se cupiditate prolapsos nimium magno conduxisse, ut induceretur locatio postulauerunt. M. Varro scribit, Senatusconsulta fieri

duobus

duobus modis, aut per discessionem si consentiretur; aut si res dubia esset, per singulorum sententias exquisitas. singulos autem (ait) debere consuli gradatim. Quo ex Varronis loco apparet tertius ille modus, manum porrigendi, de quo Vopiscus ait, post ipsius Varronis tempora per consuetudinem in senatum fuisse introductũ. Suetonius in Tiberio sic ait; cum senatusconsultum per discessionem forte fieret, transeuntem eũ in alteram partem, in qua pauciores erant, secutus est nemo. Iulius Capitolinus auctor est, uno die, duo senatusconsulta perscribi non licuisse. Varro (ut ait Gellius) de intercessionibus scripsit, dixitq́;, intercedendi, ne senatusconsultum fieret, ius ijs solis fuisse, qui essent eadem potestate, qua ij, qui senatusconsultum facere uellent, maiores ne essent. Apud antiquos etiam Tribuni plebis intercedendi ius habebant, ne senatusconsulta prescriberentur, quãuis in senatum introire non possent, de qua re Valerius Max. ita scribit; Tribunis plebis intrare in curiam non licebat, ante ualuas autem positis subsellijs decreta patrum attentissima cura examinabant, ut supra ex ijs improbassent, rata esse non sinerent. Itaq́; ueteribus senatusconsultis. T. litera subscribi solebat, eaq́; nota significabatur, illa Tribunos quoq́; censuisse. Lex etiam erat à Cornelio quodam lata, quæ ideo Cornelia dicebatur,

tur, qua senatusconsultum fieri uetebatur, ut quis à senatu legibus solueretur (ut Asconius scribit) nisi ducenti senatores affuissent. Atque initio quidem omnia senatusconsulta Consulum arbitrio uel supprimebantur, uel enunciabantur. Sed postea L. Valerius & M. Horatius consules instituerunt, ut cum primum essent facta atque confirmata senatusconsulta confestim in ædem Cereris ad ædiles plebeios deferrentur, nec amplius essent in senatus potestate, quam rem T. Liuius ita scribit. Institutum est etiam ab iisdem Consulibus, ut senatusconsulta in ædem Cereris ad ædiles plebis deferrentur, quæ ante arbitrio consulum supprimebantur, enunciabanturque. Successu deinde temporis constitutum est, ut ad ærarium senatusconsulta deportarentur, & ibi seruarentur, ubi etiam leges, & acta omnia publica diligenter asseruabantur. Cicero quinta Philippica; Senatusconsulta tanquam facta ad ærarium referebantur. Suetonius in Augusto ita scribit; Auctor est. Iulius Marathus ante paucos quam nasceretur menses prodigium Romæ factum publice, quo denunciabatur Regem populo Romano naturam parturire, senatum exterritum censuisse, ne quis eo anno genitus educaretur: eos, qui grauidas uxores haberent, quod ad se quisque spem traheret, curasse ne senatusconsultum ad ærarium referretur. Fuerunt etiam quæ- Lib.3.

N dam

dam senatusconsulta, quæ tacita uocabātur, ut Iulius Capitolinus in Gordianis ait: ea fiebant remotis omnibus ministris & personis, quæ non essent senatoriæ. atq; ipsimet suis manibus senatores ea perscribebant, & custodiebant. Quæ uero forma dicēdi, & qui modus in perscribendis senatusconsultis obseruari soleret, ostendit in Philippicis ipse Cicero, ubi nonnulla ponit senatusconsultorum exempla, quorum e numero tria mihi libet hoc loco adscribere, quoniam antiquitatis miram præ se maiestatem ferunt, & ueterem consuetudinem decernendi continent. duo sunt in quinta Philippica, quorum unum ita perscriptum est: cum à M. Lepido Imp. Pont. Max. sæpenumero Resp. & bene & feliciter gesta sit, populus Romanus intellexerit ei dominatum regium maxime displicere, cumq; eius opera, uirtute, consilio, singulariq; clementia & mansuetudine bellum acerbissimum ciuile sit restinctum, sextusq; Pompeius Cn. filius Magnus huius ordinis auctoritate ab armis discesserit, & à M. Lepido Imp. Pont. Max. summa senatus populiq; R. uoluntate ciuitati restitutus sit, ita decretum est; senatum populūq; Romanum pro maximis, plurimisq; in Remp. M. Lepidi meritis magnam spem in eius uirtute, auctoritate, felicitate reponere ocij, pacis, concordiæ, libertatis. eiusq; in Remp. meritorum senatū populumq; R. memorem

morem fore, eiq; statuam equestrem inauratã in Rostris, aut quo alio loco in foro uellet, e senatus sententia statui placere. Alterũ ita; quod C. Cæsar C. F. Põt. prop. summo Reip. tẽpore milites ueteranos ad libertatem populi R. cohortatus sit, eosq; conscripserit; quodq; legio Martia, quartaq; summo studio, optimoq; in Remp. consensu C. Cæsare duce & auctore Remp. libertatem populi R. defendũt, defenderint, et quod C. Cæsar Prop. Galliæ Prouinciæ cum exercitu præsidio profectus sit, equites, sagittarios, elephantos in suã populiq; R. potestatem redegerit, difficillimoq; Reip. tempore saluti, dignitatiq; populi R. subuenerit; ob eas causas ita decretũ est, senatui placere C. Cæsarẽ C. F. Põt. Propr. senatorẽ esse, sententiãq; loco prætorio dicere, eiusq; rationẽ, quæcũq; appeteret, ita haberi, prout haberi lege liceret si anno superiore Quæstor fuisset. Tertiũ longe pulcherrimum in nona Philippica de Ser. Sulpitio, ita perscriptum est; Cum Ser. Sulpitius Q. F. Lemonia Rufus, difficillimo Reip. tẽpore, graui, periculosoq; morbo affectus auctoritatẽ senatus, salutẽq; populi R. uitæ suæ proposuerit, contraq; uim grauitatemq; morbi contenderit, ut ad castra Antonij, quo senatus eũ miserat, perueniret; isq; cũ iam prope castra uenisset, ui morbi oppressus uitã amiserit, in maximo Reipub. munere: eiusq; mors consentanea uitæ

fuerit

quod optimo iure sepulchrum publicè datum est.

De Iudiciis.

CAP. XXI.

DE Iudicijs non est quod hoc loco multa disseramus, tum quia non semper senatus propria fuerũt, licet initio soli senatores iudicarent, nam postea cum equitibus Romanis, & Tribunis ærarijs communicata est iudicandi potestas, tum quia seorsum in alio uolumine de illis copiosius tractare constituimus. Illud igitur tantum in præsentia dicam, apud Romanos duo fuisse indiciorũ genera, quorum alterum publicum dicebatur, alterum priuatum. & priuata quidem iudicia certam formulam habebant, atq; apud centumuiros agitabantur, unde etiã centumuiralia dicta sunt. Cum enim essent Romæ triginta quinq; tribus, terni ex singulis tribubus erant electi ad iudicium rerum priuatarum, qui licet quinq; plures centum essent, tamen ut facilius nominarentur, centumuiri sunt appellati, & causæ, quas tractabant, centumuirales nominatæ, de quibus primo de Oratore multa Cicero. & centumuiri quidem hasta in foro posita iudicabant. id erat signum fastorum dierum, ut qui hastam in foro positam uiderēt, ij scirent eo die centumuiralia iudicia exerceri. Publica uero iudicia apud concilium iudicum fiebãt,

quos Prætor uel qui iudicio præerat ex equestri & senatorio ordine sortiebatur, et siqui forte uel à reo, uel ab accusatore reiecti fuissent, idem Prætor alios iterum in reiectorum locum subsortiebatur, donec iustus ac legitimus numerus constitueretur. Atque hi proprio nomine Iudices dicti, & in decurias distributi erant, omnesque trigesimum quintum annum excedebant, neque enim ante illam ætatem cuiquam licebat Iudicem fieri. hæc autem publica iudicia ferè de maleficijs cõstituebãtur, ut Actiones in Verrem Repetundarum, pro Milone de cæde, pro C. Rabirio perduellionis reo, atque ita de alijs. Ipsis uero iudicibus singulis, antequam in concilium irent, tria sigilla dabantur, quorum in primo insculpta erat litera salutaris A. quæ erat absolutionis nota, in altero litera tristis. C. quæ condemnationis signum erat, in tertio duæ literæ N. L. quæ significabant non liquere, atque hæc erat nota ampliationis. Iudices igitur cum accusatores, & patronos audiuissent, poterant arbitrio suo uel absoluere, uel condemnare, uel reum comperendinare. nam tabellæ ceratæ circunferebantur, ut in eis iudices sigillis datis, quas uellent literas imprimerent. postea uerò signa illa tabulis impressa numerabantur, quod si plures fuissent absolutionis notæ quam condemnationis statim reus absoluebatur, & contra si literæ tristes numero uicissent,

inciſſent, condemnabatur. Cicero pro Milone, Quod niſi uidiſſet poſſe abſolui eum, qui fateretur, cùm uideret nos fateri, nec quæri unquam iuſsiſſet, nec nobis tam ſalutarem hanc in iudicando literam, quam illam triſtem dediſſet. ſolebant etiam antiquo tempore iudices in iudicādo calculos in urnam conijcere, nam ſingulis iudicibus duo calculi dabantur, alter candidus, alter uero niger, & candido quidem abſoluebant, nigro autem condemnabant, quod Ouidius libro Metamorphoſis decimo quinto ſic ait;.

Mos erat antiquis niueis, atriſq; lapillis
His damnare reos, illis abſoluere culpa.
Tum quoq; ſic lata eſt ſententia triſtis, & omnis.
Calculus immitem demittitur ater in urnam.

Alcibiades cum iudicium ſubterfugeret, dixit ſe, ne matri quidem confidere uelle, ne forte per errorem calculū nigrum, pro candido in urnam conijceret. Pythagoras aiebat ea, quæ candido colore ſunt, ad naturam boni pertinere, quæ nigro ad mali naturam, unde quæ felicia ſint, candida atque alba dicuntur. Verum (ut initio dixi) de Iudicijs alias plura. Nunc illud etiam mihi tanquam corollarium quoddam adijciendum uidetur, quod eſt maximè memorabile, & ſenatoribus atque iudicibus ſumma cum diligentia aduertendum. Nam

Thebani

Thebani senatum ita pingere cõsueuerant, ut grauissimos quosdam homines, et aspectu uenerabiles formarent. qui in hemicyclis sedentes ante altaria Deorũ immortaliũ positi essent. nullasq; omnino manus haberent. in quorum medio sederet etiã ipse princeps oculis captus atq; cæcus. Quã optimi senatus descriptionem ac picturam Alciatus noster in Emblematis suis ad hunc modum interpretatur.

Effigies manibus truncæ ante altaria Diuûm
  Hic resident, quarum lumine capta prior.
Signa potestatis summæ, sanctiq; Senatus
  Thebanis fuerant ista reperta Viris.
Cur resident? quia mente graues decet esse quieta
  Iuridicos, animo nec uariare leui.
Cur sine sunt manibus? capiant ne xenia, nec se
  Policitis flecti, muneribus ue sinant.
Cæcus at est princeps, quod solis auribus, absq;
  Affectu constans iussa senatus agit.

De Nota censoria contra Senatores CAP. XXII.

SEnatorium ordinem omni penitus uitio uacare, neq; tãtũ grauioribus et atroci pœna dignis criminibus, sed his etiã leuioribus et uulgo fere cõcessis carere oportere

tere ueteres Romani censuerunt. Itaq; cum intelligerent maximam illecebram esse peccandi impunitatis spem, uoluerunt censores, qui moribus erant præpositi, non minorem in senatores, quam in alios ciues Romanos potestatem habere. & grauius etiam peccantem senatorem, quã equitem aut plebeium castigare. Nam propter leniusculum etiam peccatum censores è senatu quemuis magnum senatorem eijciebant. Siquidem Fabricius censor (ut scribit Liuius, P. Cornelium Ruffinum consularem senatu mouit, non alia de causa, nisi quod decem argenti pondo facti haberet. Erat autem censura (ut Plutarchus ait) omnium magistratuum maximæ reuerentiæ, plurimæq; potestatis, cum in alijs rebus, tum maximè ad morum emendationem. nam à senatu (inquit) remouere immeritos potest, legere principem, equos auferre, notare infamia, censum agere, lustrum condere. Asconius Pedianus in Diuinatione Ciceronis cõtra Verrem sic ait; Regendis moribus ciuitatis censores quinto quoque anno creari solebant, hi prorsus ciues sic notabant, ut qui senator esset, eijceretur senatu; qui eques Romanus, equum publicum perderet, qui in plebeius in Ceritum tabulas referretur, & ærarius fieret, ac per hoc non esset in albo centuriæ suæ, scilicet ad hoc ut esset ciuis, sed tantum modo ut pro capite suo tributi nomine æra penderet. Cum

Lib. 14.

In Paulo Aemilio.

O igitur

igitur Censores senatum legerent, quod quinto quoq; anno fieri solebat (ut supra demonstrauimus) semper ferè aliquos à senatu reijciebant. Nam M. Porcius, & L. Valerius Censores (ut ait Liuius) in legendo senatu septem senatores mouerunt, ex quibus unum insignem & nobilitate, & honoribus L. Quintum Flaminium consularem, quòd scorti suasione hominem Placentinum securi percussisset. Patrum memoria (inquit) institutum fertur, ut Censores motis è senatu adscriberent notas. Cn. Lentulus, & L. Gellius censores asperam censuram egerunt quatuor & sexaginta senatu motis. Cicero pro Domo sua ita inquit; C. Attinius patrū memoria bona Q. Metelli, qui eum ex senatu censor reiecerat, aut tui Q. Metelle, & tui P. Seruili, & proaui tui L. Scipio consecrauit foculo posito in Rostris, adhibitoq; tibicine. Cassius Longinus non putat ei permittendum, qui propter turpitudinem à senatu motus, nec restitutus est, iudicare, uel testimonium dicere. quia Lex Iulia Repetundarum hæc fieri uetat.

Lib. 29.

L. 2. ff. de Sen.

De Senatu muliebri.

CAP. XXIII.

NVllum est monstri genus, quod non longa ætas aliquando protulerit. quamuis enim apud Romanos

nos antiquis legibus cautum fuerit, ut fœminæ semper ab omnibus officijs ciuilibus remouerentur, & neq; iudicare, neque magistratum ullum gerere, nec in Senatum uenire possent: tandem improbissimus omnium principum, & effœminatissimus Heliogabalus uarius quo die primum senatum habuit matrem suam Symiamiram in senatu sedere, & sententiam dicere uoluit. quæ deinde semper uocata ad consulum subsellia senatusconsultis omnibus interfuit, & sententiam consulari loco dixit. Atque hic solus Imperatorum fuit, sub quo mulier loco uiri senatum ingressa est. nam Mesæ etiam uariæ auiæ suæ concessit, ut in senatu sederet, Patres Conconsuleret, sententiam diceret, cæteraq; omnium senatorum munia obiret. Quin etiam idem Heliogabalus in colle Quirinali senaculum muliebre fecit, idest mulierum senatum, quo in loco matronarum conuentus antea fuerat solennibus tantum & sacris diebus. In eo senatu Symiamira Princeps Heliogabali mater una cum filio multa ridicula de Legibus matronarum senatusconsulta fecit: ut quo uestitu quæq; mulier uteretur, quæ cui cederet, quæ ad cuius osculum ueniret, quæ pilento uti deberet, quæ equo ueheretur, quæ asino, quæ carpento mularum, quæ boum, & cui argentea esset, aut eburnea

sella, quæ aurum, uel gemmas in calciamentis haberet: multaq; huius generis muliebria decreta. Sed hæc (ut dixi) ridicula fuerunt, illa uero perniciosissima. quod impudicissima mulier, et digna filio, omniũ hominũ spurcissimo frequẽs in senatũ uirorũ ueniebat, et arbitrio suo plurima statuebat & uitæ necisq; potestatẽ in oẽs Romanos ciues habebat, multosq; uel leuissima de causa necandos trucidãdosq; denotabat. uerũ tãdem una cũ impurissimo filio trucidata pœnas debitas luit. Post cuius mortem ante omnia cautum est, ne ulla unquam mulier senatum ingrederetur, sicuti neq; antea consueuerat. quamuis apud exteras nationes legimus interdum etiam fœminas publicis consilijs interesse solitas. Tradũt enim Xersem Persarum Regem sæpe Artemisiam Cariæ reginam in cõsilium admisisse, & eius sententiam secutum fuisse. Lacedæmonij publicis consilijs fœminas admittebant, & earum arbitrio plurima statuebant. Germani fœminarum olim cõsilio regebantur, quas non aliter atq; deas colebãt. Galli in fœdere, quod cum Annibale percusserunt, id in primis cautum esse uoluerunt, ut si qua lis aut contentio Carthaginensi homini cum Gallo intercederet, eius rei iudicium penes Gallicas mulieres esset. sed multo sapientius Romani propter naturæ imbecillitatem, & imperfectionẽ, nihil omnino fœminas tractare aut agere uoluerunt

rũt, quod ad Rēp. pertinere uideretur, atq; ideo illas ab oĩbus ciuilibus officijs penitus remouendas esse censuerũt.

De Senatu Dimittendo.

CAP. XXIIII.

QVI cogendi Senatum potestatem habebant, ijdem etiam pro arbitrio suo dimittebant; sicut etiam ille, qui iudicium exercebat, ut primo de Oratore L. Crassus; Adolescentulus (inquit) sic initio accusationis examinatus sum, ut hoc summum beneficium Q. Maximo debuerim, quòd continuò consilium dimiserit, simul ac me fractum ac debilitatum metu uiderit. Consules igitur, si aderant, uel Prætores, qui absentibus consulibus more maiorum consulare imperium obtinebant, cũ senatum dimittere uellent (ut Iulius Capitolinus auctor est) ita præfari solebant; Nihil iam uos moramur Patres conscripti. quibus uerbis adeundi quo uellent, senatoribus facultatem dabant, atq; ita senatus missus uel dimissus dicebatur, ut ad Quintum fratrem Cicero; sed fecit humaniter Licinius, quod ad me misso senatu uesperi uenit, & primo Epistolarum; Hac controuersia usq; ad noctem ducta, senatus est dimissus. hic uerò discessus senatus uocabatur, ut Cicero. Tum in ipsum discessum senatus incidisse credo meas literas. Sed iam tempus est, ut etiam

ut etiam nos senatum illum ueterem missum faciamus. quandoquidem eum satis diu tenuerimus, & multa de illo uerba fecerimus. Nihil igitur iam uos moramur ô Romani Patres. ite quo uos uestra uirtus ac fortuna deduxit. nam longe felicioribus auspicijs hoc tempore, multoq; puriori fide, religione, sanctitate, senatus hic noster Mediolanensis iusticiam exercet. æquitatem tuetur, in commune bonum consulit; ita bonitate sua clementiam temperat, ut debitæ seueritatis non obliuiscatur. ita prudenter ac sapienter Remp. administrabat, ut omnibus summis, medijs, infimis sint omnia grata, quæ facit. Non igitur mirum si huius ordinis grauitas, constantia, fides, præstantia, in Rep. tuenda cura, atq; prudentia omniũ mortalium fama celebrantur. nihil est enim tam arduum atq; difficile, quod nõ hic ordo uerè sanctissimus atq; optimus & consilio regat, & integritate tueatur, & uirtute conficiat. Quod ut huic patriæ nostræ ac ciuitati Mediolanensi proprium atq; perpetuum sit, communis salutis, dignitatis, honoris, utilitatis causa Deum immortalem animo demisso atq; humili rogamus, & obsecramus.

FINIS.

TABVLA.

De

SERIES CARTARVM.

ABCDEFGHIKLMNO.

Duerni omnes.

